

HOOFSTUK 2

DIE PLEK EN FUNKSIE VAN TOPOLOGIE IN DIE MATTEUS- EVANGELIE

2.1 DIE HISTORIES-KRITIESE PARADIGMA

In afdeling 1.3 is gewys op die noodsaaklikheid en gevare van die bydrae wat die agtergrondstudie van die Nuwe Testament kan lewer in die interpretasie van die teks van die Nuwe Testament. Die gevare van referensiedwaling, anakronisme en etnosentrisme is geïdentifiseer en verduidelik. In afdeling 1.5 is van die belangrikste eienskappe van die postmoderne paradigma in wetenskaplike navorsing en die teologie aangetoon. Die gevolgtrekking is gemaak dat die postmoderne paradigma *selektief afskeid* neem van sekere waarde-aspekte van die moderne paradigma en dat hierdie verandering van 'n *middelmatige aard* is.

In afdeling 1.6 is die belangrikste antesedente van die historiese kritiek aangetoon. Die historiese fase beklemtoon die sosio-historiese konteks van die Nuwe Testament en die afstand tussen die antieke teks en die huidige lesers of hoorders. Die historiese ondersoek in die eksistensiële fase het net ten doel om die teologiese verstaan van die teks te verbeter. Die ontmitologiseringsproses het ten doel om die mitiese wêreldbeeld af te skil en te verwyder, sodat die teks geïnterpreteer kan word en eksistensiel ervaar kan word. In die strukturele fase word die historiese konteks buite rekening gelaat en nie as belangrik geag in die verstaansproses nie.

Samevattend kan gestel word dat die historiese agtergrond of konteks in bogenoemde antesedente van die historiese kritiek negatief gewaardeer word. Dit word of gebruik om die onoorbrugbare historiese afstand te beklemtoon of as irrelevant in die verstaansproses beskou.

2.1.1 Inleiding

Die historiese kritiek is die interpretasie van Nuwe-Testamentiese tekste binne die konteks van die geskiedenis van die vroeë Christendom. Dieselfde metodes word gebruik vir die Nuwe-Testamentiese tekste as vir die bestudering van ander geskryfte uit die verlede. Dit gaan nie om een metode nie, maar om 'n benaderingswyse wat verskillende metodes gebruik (literêr en histories). In teksgeskiedenis en tekskritiek poog die wetenskaplike om die oudste vorm van die Bybelse tekste te rekonstrueer. Die doel is om vas te stel wat die skrywer wou meedeel aan die hoorders of lesers van

die teks. Die literêre kritiek poog om vas te stel of die gerekonstrueerde vroegste vorm as `n geheel ontstaan het. Die vraag is of die redaktor doelbewuste byvoegings of weglatings gemaak het (kyk ook De Jonge 1982:71-75).

Lategan (1982:58) stel dat die *genetiese verklaringswyse* is die tiperende eienskap van die historiese kritiek. Verder is die terugvind van die *oorsprong* en *ontwikkeling* van verskynsels tegelykertyd die *verklaring* daarvan. Vorster (1982:94) stel dat dit `n positivistiese literatuurbeskouing is, omdat die Nuwe Testament as historiese dokument (net soos enige ander teks) slegs in terme van noodsaaklikheid en kousaliteit verklaar word. In so `n verklaringswyse is die *wording* van die teks en die invloed van die historiese *skrywer* op die inhoud daarvan, die sentrale objek van ondersoek (kyk ook Van Aarde 1984:4).

Die kern van die onderhawige studie is die vraag na die agtergrondstudie van die Bybel. Die inleidingswetenskap probeer om die omstandighede waaronder die teks ontstaan het, te rekonstrueer. Wie het die teks geskryf, waar, wanneer, waarom, aan wie en wat is die omstandighede van die skrywer en ontvangers? Die inleidingswetenskap probeer bepaal watter bydrae die agtergrondstudie tot die interpretasie van die teks kan lewer.

Die historiese kritiek wil egter meer: die gegewens van die teks self word krities gebruik as bronne vir geskiednavorsing en geskiedskrywing. Saam met ander sorgvuldig bestudeerde literêre en nie-literêre gegewens, kan dit dien as boustene vir so `n volledig moontlike rekonstruksie van die ontwikkelinge binne die vroeë Christendom. Die vroeë Christendom moet bestudeer word binne die raamwerk van die eietydse sosiale, ekonomiese, kulturele en politieke geskiedenis van die Nabye Ooste (kyk De Jonge 1982:72).

Die doel van die oorsig oor die navorsing is:

- *om sigself te vergewis van die bydraes wat die onderskeie eksegetiese benaderings gelewer het ten opsigte van die agtergrondstudie van die Nuwe Testament en die interpretasie van die Bybelse jubilee;*
- *om die leemtes (“research gaps”) van die verlede aan te toon en;*
- *om op grond van die bestaande navorsing voort te bou en `n nuwe bydrae te maak.*

Die onderhawige studie het ten doel om die plek en funksie van die ruimte-aspek op topologiese vlak volledig aan te toon (as bv Kingsbury 1986; Van Aarde 1982, 1994). Verder sal die model van die gevorderde agrariese samelewing gebruik word as raamwerk waarbinne die Bybelse jubilee in die Matteus-evangelie bestudeer kan word.

2.1.2 Kenteorie en teksteorie grondliggend aan die historiese-kritiek

Die histories-kritiese eksegetiese benadering is 'n proses waarin bepaal word wat waarskynlik gebeur het en wat die betekenis van die waarskynlike gebeure is. In hierdie proses is die kritikus verplig om met historiese argumentvoering gegewens te beredeneer. Die historikus moet nie net bepaal wat die getuienis gesê het nie, maar ook oordele oor die betroubaarheid daarvan fel. Die histories-kritiese benadering kan beskryf word as krities, analogies en korrelerend. Hierdie tipe beskrywing is ontleen aan Ernst Troeltsch. Hierdie tipering kan soos volg beskryf word (kyk De Jonge 1982:81; asook Van Aarde 1984:4):

- Die historiese kritiek is *krities* (metodies-twyfelend). Op historiese gebied kan mens slegs waarskynlikheidsoordele maak; niks is volledig seker nie.
- Die historiese kritiek is *analogies*, omdat die onbekende vanuit en met behulp van die bekende benader word. Die bronne word op 'n vergelykende basis hanteer, met ander woorde, as die betroubaarheid van 'n gebeure as waarskynlik aanvaar word, beteken dit dat iets soortgelyks elders (nie noodwendig *identies* nie) gebeur het.
- Die historiese kritiek is *korrelerend*, omdat dit soek na die verband tussen gebeure. Laasgenoemde is gegrond op die uitgangspunt dat daar 'n wisselwerking tussen verskynsels bestaan. 'n Verandering op een punt in die lewe veroorsaak ook verandering op 'n ander punt. Hierdie opvatting kom vanuit die sisteemdenke.

De Jonge (1982:77) beskryf literêre kritiek as onderdeel van historiese kritiek soos volg: “Onder ‘*litteraire kritiek*’ in algemene zin verstaat men bestudering van een tekst als *litteraire verskynsel*...” (kursivering – GV). Alle middele van die literatuurwetenskap word gebruik in die analise van die vorm en die inhoud van die teks. In die Nuwe-Testamentiese wetenskap word die term literêre kritiek binne die

raamwerk van die histories-kritiese benaderingswyse gebruik vir die analise van die wordingsgeskiedenis van 'n teks. Die vraag is of die teks in die huidige vorm daarvan die oorspronklike bedoeling van die outeur kon wees. Aan die ander kant probeer die eksegeet die bronnemateriaal opspoor wat die outeur oorgeneem en bewerk het. Literêre kritiek is nou verbonde met die bestudering van die vrae van die inleidingswetenskap.

Die werkwyse van die historiese kritiek as literêre kritiek kan soos volg beskryf word (kyk De Jonge 1982:78; Van Aarde 1984:3):

- Die literêre kritiek gaan analities te werk.
- Dit soek tekens wat daarop sou dui dat die teks nie 'n eenheid is nie.
- Dit tabuleer verskille in woordkeuse, grammatika en styl, teenstrydighede in inhoud, doeblette, ensovoorts.
- Dit probeer die teks verklaar in terme van teksgeskiedenis en tekskritiek, kultuur-historiese en godsdiens-historiese agtergrond, bronne, formeel en inhoudelik-verwante teksoorte, mondelinge en literêre oorleweringsgeskiedenis, redaksionele verwerkings, ensovoorts.

Joubert (1994:27) beskryf die algemene konsensus onder geleerdes in verband met die doel en funksie van die histories-kritiese makro-paradigma soos volg:

- New Testament texts can only be fully understood through a proper knowledge of their genetic processes, such as the historical situation of the respective authors and their original readers;
- texts consist of parts each having their own history of growth;
- certain analytical tools are needed to solve the (historical) problems which scholars have identified. Methods such as *Redaktionsgeschichte*, *Formgeschichte*, and *Traditionsgeschichte* (as meso-paradigms) were therefore developed as problem-solving mechanisms.

2.1.3 Voordele van die historiese kritiek

Die histories-kritiese metode benader die tekste as tekste van die verlede, funksionierend binne die kader van die geskiedenis van die vroeë Christendom. Die

tekste word verstaan as eksponente van die geskiedenis en omgekeerd word probeer om die geskiedenis te rekonstrueer met die tekste as getuie.

De Jonge (1982:80) noem verdere voordele van die historiese kritiek. Die voordele van die historiese kritiek kan soos volg weergegee word:

- Ons het meer te wete gekom van die tekste in al hulle fasette;
- van die oorlewering van die tekste;
- van die geografiese en historiese konteks waarin hulle ontstaan en gefunksioneer het;
- en dat ons meer insig verkry het in die historiese bepaaldheid van die geskrifte.
- Die historiese kritiek stel die outonomie van die teks voorop en maak dat die tekste krities kan funksioneer.

2.1.4 Beperkings van die historiese kritiek

De Jonge (1982:81-83) gee 'n kort en kritiese bespreking van enkele beperkings van die historiese-kritiese benadering. Die bespreking kan soos volg saamgevat word:

- Die historiese kritiek stuit op die voorlopigheid, leemtes en onduidelikhede van die navorsing en resultate. In die analise van tekste en ander historiese bruikbare materiaal (bv argeologiese materiaal), stuit die historiese kritiek op leemtes en onduidelikhede. Die historikus weet dat hy of sy nie veel weet nie en net hipotetiese rekonstruksies kan maak. Wetenskaplikes moet hulle voorlopige resultate kan korrigeer wanneer nuwe bronne beskikbaar is.
- Die historiese-kritiese benadering is gebind aan die voorstellingsvermoë van die historikus. Wetenskaplikes kan hulleself nie losmaak van bepaalde vooronderstellings nie. Die eie lewens-en wêreldbeskouing van diegene wat die gegewens bestudeer en orden, kan nie die maatstaf wees van die weergee van die historiese waarskynlikheid nie.
- Die historiese kritiek het 'n probleem om die unieke en onvergelykbare tekste of gebeure te verklaar. Dit word slegs as uitsonderings verklaar.
- Die historiese kritiek is vasgevang in relativisme.
- Die vooronderstellings van die historikus moet krities ondersoek word, sodat dit

nie vaste vooroordele word nie. Die historiese kritiek sluit nie net die teks in die verlede op nie, maar ook in `n spesifieke visie van die verlede. Die historiese kritiek moet die eie filosofiese vooronderstellings krities ondersoek.

- Die historiese kritiek moenie net die sosio-historiese situasie van die gegewe teks of tradisie vasstel nie, maar ook hoe en hoekom dit aanleiding gegee het in die ontstaan van die Bybelse tekste (kyk Elliott:1991:4; Van Eck 1995:82).

2.1.5 Die onderskeie metodiese fasette van die historiese kritiek

Van Aarde (1982:13-30) gee `n volledige oorsig¹ in verband met die beginstadia van die histories-kritiese navorsing. Van Aarde (1984:7) toon aan dat die:

historiese kritiek in die loop van die navorsing van die Sinoptiese Evangelies in vier duidelike onderskeibare (hoewel nie geskeie nie) metodes van ondersoek uiteengeval het, naamlik *Literarkritik*, *Traditionsgesichte*, *Formgeschichte* en *Redaktionsgeschichte*. Hierdie verskillende metodiese aspekte van die historiese kritiek kom onderling die een uit die ander na vore en oorvleuel derhalwe dikwels op mekaar se terrein. Gesamentlik bied hulle vanuit verskillende gesigshoeke die inligting wat ons nodig het om die Sinoptiese Evangelies in hulle historiese raamwerk en wording te ondersoek.

Die gevaar van *metodepluralisme* moet ten alle koste vermy word. Dit beteken dat die somtotaal van die histories-kritiese metodes nie deurdring tot die betekenis van die teks nie. Van Aarde (1984:6) stel dit soos volg:

...hierdie aspekte (mag) nie sonder meer vermeng word nie. Te dikwels is daar in die tradisionele historiese benadering van eksegetiese simplisties gereken dat daar met behulp van die somtotaal van die histories-kritiese metodes deurgedring kan word na die betekenis van `n teks. Verskillende antwoorde op respektiewelik verskillende vrae word met behulp van respektiewelik verskillende metodes verkry.

In die hieropvolgende paragrawe sal veral klem gelê word op *Formgeschichte* en *Traditionsgesichte* waar gefokus word op die verskillende *Gattungen* en die *Sitze im Leben* daarvan. Later sal aangetoon word dat die sosiaal-wetenskaplike benadering nie `n paradigmasverskuiwing as sodanig is nie, maar wel by die historiese kritiek

aansluit en daarop uitbrei (vgl Van Eck 1995:82-89).

2.1.6 *Formgeschichte*

2.1.6.1 Wat is *Formgeschichte*?

Vorster (1982:94; kyk Van Aarde 1984b:6) beskryf *Formgeschichte* as 'n metode van uitleg met 'n tweeledige doel, naamlik: i) die beskrywing van die tekssoorte (genre, *Gattung*) wat in die Nuwe Testament voorkom; en ii) die bestudering van die kleinere literêre eenhede wat in die geskrewe teks van die Nuwe Testament voorkom, met veral die klem op die pre-literêre oorsprong en wording. Die ondersoek van literatuur staan onder die invloed van 'n positivistiese literatuurbeskouing. Die historiese aspek van *Formgeschichte* fokus op die pre-literêre stadium wat weer saamhang met die sosiale agtergrond (*Sitz im Leben*) waarin die vorm ontstaan het.

Vorster (1982:96) beskryf die werkwyse van die *Formgeschichte* ten opsigte van die bestudering van die tradisie soos volg: “die kleinste eenhede van die teks word vasgestel en die redaksie word van die tradisie geskei. Daarna word die vorm van die tradisie bepaal (byvoorbeeld strydgesprekke, wetsuitsprake ens.). Vervolgens word die ontstaan, dit wil sê die oorspronklike vorm, en die ontstaan van die stuk tradisie beskryf tot en met die opskrifstelling daarvan.”

2.1.6.2 Die vooronderstellings van die *Formgeschichte*

Die vooronderstellings van die *Formgeschichte* kan soos volg gestel word:

- Die geskrewe evangelies veronderstel 'n mondelinge oorleweringsproses.
- Die evangelies is nie die skeppings van individuele skrywers nie. Die evangelie skrywers is versamelaars van tradisies, draers en eksponente van hulle onderskeie gemeentes.
- Daar bestaan 'n direkte relasie tussen die geskrewe teks van die evangelies en die mondelinge tradisie waaruit dit voortgekom het.
- Daar bestaan 'n relasie tussen die vorm waarin die tradisie oorgelewer is en die sosiale milieu (*Sitz im Leben*) waaruit dit ontstaan het (Vorster 1982:98).

Laasgenoemde is een van die grondbeginsels van *Formgeschichte*. Die situasie word

aangedui met die term *Sitz im Leben*. Van Aarde (1984:24) toon die verband tussen die *Sitz im Leben* en die literêre vorm aan. Die situasie in die alledaagse lewe (*Sitz im Leben*) wat 'n bepaalde literêre vorm se lewendige konteks vorm, is baie nou verwant aan die identifisering van literêre vorme. Verder stel Van Aarde (1984:24) dat: “Die *Sitz im Leben* is die resultaat van gewoontes wat in 'n bepaalde kultuur in 'n bepaalde tyd geheers het en wat so 'n belangrike rol aan die sprekers en hoorders of skrywers en lesers toegeken het, dat *besondere literêre vorme* nodig is as 'n middel vir kommunikasie.”

Kritiek kan met reg uitgespreek word teen die sirkelredenasië² van *Formgeschichte* op hierdie saak. Vorster (1982:100) beskryf die sirkelredenasië soos volg: “Uit die vorm of inhoud word 'n situasie afgelei of die *Sitz im Leben* gerekonstrueer, terwyl mens andersyds vanuit die *Sitz im Leben* die vorm en inhoud van 'n perikoop verklaar”. Drie kontekstualiseringsvlakke word onderskei, naamlik die *Sitz im Leben der alten Kirche*, die *Sitz im Leben Jesu* en die derde vlak is die *Sitz im Leben Ecclesiae*, waarin die evangeliste die oorgelewerde tradisies gekontekstualiseer het. Laasgenoemde dui die gemeenskapskring aan vir wie die evangelis die evangelie geskryf het (kyk Van Aarde 1982:17; 1984b:6).

Formgeschichte beskou nie die evangelies as die produk van individuele skrywers nie, maar as *volksliteratuur*, dit wil sê, as kollektiewe produkte van 'n *evolusionistiese* proses (Vorster 1982:96; kyk Van Aarde 1984b:7). Daarom lê *Formgeschichte* klem op die *Sitz im Leben der alten Kirche*. Van Aarde (1984b:7-9) gee 'n oorsig³ van enkele van die resultate van die *formgeschichtliche* navorsers op die Matteus-evangelie. Kümmel (1967) fokus op die kategetiese *Redestoffe*, naamlik Matteus 5:21-48; 6:1-18 en 24:37-25:46 as voorbeelde daarvan. Held (1961) fokus op die wondervertellings waarin geloof en kleingeloof as teenoorstaande tendense aangetoon word. Barth (1961) ondersoek die *apoftegmas* in die Matteus-evangelie.

Samevattend kan gestel word dat die *formgeschichtliche* navorsers van die Matteus-evangelie nie werklik belanggestel het in die evangelie as geheel nie. Die redaksionele aktiwiteit van die evangelis is 'n saak wat op die periferie gelê het (kyk Van Aarde 1984b:8).

2.1.6.3 Kritiek teen *Formgeschichte*

Vorster (1982:103) opper die volgende kritiek teen die resultate en vooronderstellings van *Formgeschichte*:

- Die ontstaan van die tradisie rondom Jesus word beskou as die skepping van 'n milieu waarin verskillende aktiwiteite plaasgevind het, soos die prediking.
- In die volkekunde en die volksmond is daar nie sprake van 'n skeppende kollektief nie, maar 'n skeppende individu.
- Die direkte relasie tussen die mondelinge tradisie en die geskrewe evangelies word sterk betwyfel. Die evangeliste gebruik wel bronne, maar doen self ook skeppende werk.
- Emosioneel word *Formgeschichte* verwerp omdat dit argeloos staan teenoor die vraag of ons nog wel iets weet van die presiese woorde van Jesus (*ipsissima verba Jesu*).

2.1.7 *Traditionsgeschichte*

2.1.7.1 Die doel van *Traditionsgeschichte*

Traditionsgeschichte is geïnteresseerd in die pre-literêre stadium van die materiaal, dit wil sê die voor-op-skrif stadia. Die stadia strek volgens Van Aarde (1984:42) vanaf die historiese Jesus (*ipsissima verba Jesu*) via die Arameesprekende/Palestynse Joods-Christelike gemeenskap en die Hellenistiese Joods-Christelike gemeenskap na die heiden-Christendom. Duidelike onderskeid moet dus getref word tussen die verskillende kontekstualiseringsvlakke in die sinoptiese evangelies. Die Jesus-tradisie, byvoorbeeld, kan in terme van verskillende tradisielae ondersoek word, in onderskeid met die kontekstualiseringsvlak in die lewe van die historiese Jesus (*ipsissima vox/verba Jesu*).

2.1.7.2 Resultate van *traditionsgeschichtliche* evangelienavorsing

In die *traditionsgeschichtliche* ondersoek word daar dus verskillende kontekstualiserings van die stof van die evangelies onderskei. Van Aarde (1984:42) toon die onderskeie vlakke soos volg aan:

Die eerste kontekstualiseringsvlak het betrekking op die raamwerk van die werksaamhede van Jesus (*Sitz im Leben Jesu*), en die tweede is in die vroeë kerk voordat die evangelies op skrif gestel is (*Sitz im Leben der alten Kirche*), en die derde kontekstualiseringsvlak is die waarin die evangeliste die oorgelewerde tradisies gekontekstualiseer het (*Sitz im Leben Ecclesiae* - GV).

Die onderskeid tussen die verskillende kontekstualiseringsvlakke is van wesenlike belang in die historiese ondersoek van die evangelies. `n Gelykenis of *logion* het betekenis op elke kontekstualiseringsvlak. Dit is nie noodwendig dat `n *logion* binne die konteks van die historiese Jesus dieselfde betekenis sal hê as byvoorbeeld in die konteks waarin dit in die vroeë kerk aangewend is nie.

2.1.8 *Redaktionsgeschichte*

Formgeschichte en *Traditionsgeschichte* het `n bydrae gelewer in die herkenning van die historiese wording van die sinoptiese evangelies, maar nie werklik die evangelie as `n geheel benader nie. Die evangelies is die produk van `n evolusionêre proses en die evangeliste is die versamelaars van die tradisie. Die opkoms van *Redaktionsgeschichte* het werklik `n verandering in laasgenoemde resultate teweeggebring. *Redaktionsgeschichte* veronderstel dat die evangeliste meer is as net versamelaars van oorgelewerde tradisies. Die evangelies word in hulle geheel bestudeer. Kealy (1979:167; kyk Van Aarde 1984b:9) beskryf die oorgang na *Redaktionsgeschichte* soos volg:

Today there is concern with the interpretation of biblical books as a literary unit as a whole – any individual part should be seen in terms of the whole....Too often in the past preoccupation with sources, with the transmission of the text or with the transmission of previous materials tended to divert attention from what is basic in gospel study namely the interpretation of the text as it stands for today....Too often it seemed to be as if the genuine gospel lay somewhere behind the present gospels. These in turn were considered of secondary importance and the insights and contributions of their authors either a distortion of the original or irrelevant at best.

Die kontinuïteit⁴ tussen *Formgeschichte*, *Traditionsgeschichte* en *Redaktionsgeschichte* is duidelik in die literatuurbeskouing (*geneties-kousaal*) sigbaar, ten spyte van die verskuiwing van navorsing wat fokus op die evangelie as geheel. Die *genetiese verklaringswyse* kan met reg as die uitgangspunt en samebindende element beskou word (Vorster 1982:94; kyk Van Aarde 1984b:10-12). Die evangeliste is redaktore van tradisies en nie skrywers in eie reg nie.

Volgens Stanton (1992:23) is daar geen rede om *redaktionsgeschichtliche* navorsing op die evangelies te ignoreer nie. Die resultate van die navorsing is steeds oortuigend, veral as dit gekomplementeer word deur ander metodes, onder andere narratologie en sosiaal-wetenskaplike metodes. *Redaktionsgeschichte* bou voort op die resultate van die bronneteorie, want die finale resultate word bepaal deur die keuse ten gunste van die tweebronnenteorie. Redaksiekritici begin met bogenoemde vooronderstelling en bestudeer die veranderinge wat die evangeliste aan hulle bronne gemaak het. *Redaktionsgeschichte* is 'n historiese en literêre studie wat beide die redaksionele veranderinge bestudeer, sowel as die oorgange wat hulle gebruik om die tradisies tot 'n eenvormige geheel te verwerk. *Redaktionsgeschichte* gebruik die resultate van *Formgeschichte* en *Traditionsgeschichte*, maar is tegelyk 'n korreksie daarop. Dit veronderstel die proses van tradisie-ontwikkeling, maar bestudeer primêr die finale fase, dit wil sê die veranderinge wat die evangeliste self aangebring het. Hulle is oortuig dat die veranderinge aan die tradisie 'n aanduiding is van die evangeliese teologiese intensie en die lewenssituasie (*Sitz im Leben*) van die gemeenskap. Die navorsing ondersoek die redes vir die veranderinge wat gemaak is en die eenvormige patrone in die veranderinge wat die redaktor gemaak het (Osborne 1992:662, 663). Verder word die agtergrond van die gemeenskap (bv Matteus) gerekonstrueer deur te vra na wat aanleiding gegee het tot die veranderinge.

Navorsers glo dat die sosiologiese faktore wat in die teks geïmpliseer word, die finale vorm van die teks bepaal het. Redaksiekritici is geïnteresseerd in beide die teologiese belange en die kerklike situasie agter die evangelietekste. Een van die basiese uitgangspunte van die *redaktionsgeschichtliche* ondersoek is om die onderskeie evangeliese motiewe in die komposisie of samestelling van die onderskeie evangelies te ondersoek. Die evangelies toon bewyse van duidelike teologiese intensies (Bornkamm 1961:15-55; kyk Van Aarde 1984b:11; Osborne 1992:664; Stanton 1992:25,27).

Matteus is die “eerste eksegeet” van die Markus-evangelie. Matteus het op sy unieke wyse die teologiese betekenis van Markus blootgelê. *Redaktionsgeschichte* fokus veral op die konteks of *Sitz im Leben* van die evangelie as belangrike kenmerk in die ontstaan daarvan (Kilpatrick 1946:2; Stanton 1992:25). Die evangelie ontstaan binne 'n gemeenskap ten behoeve van die gemeenskap. Die *Tendenzkritik* van F C Baur (1860) en sy jonger kollegas is van die voorlopers in die ontwikkeling van *Redaktionsgeschichte*. Matteus is byvoorbeeld gesien as 'n Joodse Christen wat

simpatiek is teenoor Paulinisme. Matteus aanvaar die heidensending, maar beklemtoon die vervulling van die Ou Testament in die bediening van Jesus (vgl Engelbrecht 1985; Stanton 1992:26).

2.1.8.1 Die drie pilare van *redaktionsgeschichtliche* navorsing

Verskeie geleerdes⁵ het reeds `n oorsig van die navorsing op die Matteus-evangelie gegee (Harrington 1975; Kealy 1979; Van Aarde 1982, 1984b, 1994; Combrink 1994), waarin *Redaktionsgeschichte* wye dekking geniet het. Die *redaktionsgeschichtliche* navorsing is grotendeels spekulatief (*some degree of probability*, kyk Osborne 1992:664). Die metodologie sowel as die deeglikheid van die ondersoek bepaal volledig die resultate. Die sleutel tot redaksionele ondersoek is `n goeie sinopsis van die evangelies, wat die basis van die navorsing vorm. Om enigsinse verwarring te voorkom, sal Stanton (1992) se drie pilare van die *redaktionsgeschichtliche* navorsing gebruik word. Die volgende fases word in die navorsingsproses gevolg:

2.1.8.1.1 Die bronneteorie of individuele analise

Redaktionsgeschichte het na `n lang geskiedenis die tweebronneteorie bevestig. Downing (1980, 1988, 1992) bevestig dat die sukses van die tweebronneteorie⁶ die kritiek van teenstanders daarvan oorstyg (vgl Van Aarde 1984b:26; Kingsbury 1991:265; Stanton 1992:36). Harrington (1975:30; vgl Van Aarde 1984b:26) beklemtoon die feit dat die tweebronneteorie algemeen aanvaar word, maar dat sommige navorsers dit nie as die enigste oplossing van die sinoptiese probleem beskou nie. Bronnestudie behoort opgevolg te word deur `n analise van teksinterne besonderhede. Laasgenoemde het gelei tot die literêr-kritiese navorsing op Matteus (kyk afdeling 2.2). Vanuit hierdie perspektief ondersoek die navorser `n perikoop en teken elke verandering aan die bronne aan. Die doel is om te bepaal of die veranderings redaksioneel of stilisties van aard is, dit wil sê of dit `n teologiese doel dien, kosmeties is of deel is van die evangeliese styl. Die ondersoek na die individuele perikope is die eerste fase in so `n ondersoek.

Osborne (1992:665) meld sewe maniere hoe die evangeliese bronne redaksioneel kan verander:

(1) They can *conserve* them (important because this also has theological significance for the Evangelist); (2) *conflate two traditions* (as in the use of both Mark and Q in the temptation story of Matthew and Luke); (3) *expand the source* (e.g., Matthew's added material in the walking-on-the-water miracle, Mt 14:22-23; cf. Mk 6:45-52); (4) *transpose the settings* (as in the different settings for Jesus' compassion for Jerusalem in Mt 23:37-39 and Lk 13:34-35); (5) *omit portions* of the tradition (e.g., the missing descriptions of demonic activity in the healing of the demon possessed child, Mt 17:14-21; cf. Mk 9:14-29); (6) *explain details* in the source (e.g., Mark's lengthy explanation of washing the hands, Mk 7: 3-4; or Matthew changing "Son of Man" to I, 10:32; cf. Lk 12:8); (7) *alter a tradition to avoid misunderstandings* (as how Matthew alters Mark's "Why do you call me good? [Mk 10:18] to "Why do you ask me about what is good?" [Mt 19:17]).

Die navorser groepeer die veranderings om 'n patroon te bepaal wat dui op sekere teologiese tendense binne die verhaal as geheel. Elke verandering word geëvalueer in terme van die potensiële betekenis. Die vraag is: Besit die verandering teologiese betekenis in die mate wat dit die ontwikkeling van die verhaal beïnvloed? Byvoorbeeld, Matteus verander die einde van beide Markus 6:52 (*Hulle harte is verhard*, kyk bv Matt 14:33: *U is werklik die Seun van God*) en Matteus 8:21 (*Verstaan julle nog nie?*, kyk bv Matt 16:12: *Toe het hulle verstaan...*). Matteus beklemtoon die verskil wat Jesus se teenwoordigheid maak in die oorwinning oor mislukking.

Samevattend toon Stanton (1992:36-41) enkele redes waarom die resultate van redaksiekritici met versigtigheid hanteer moet word:

- *Redaktionsgeschichte* aanvaar te maklik dat die oorspronklike teks van die sinoptiese evangelies met sekerheid gekonstrueer kan word.
- Hoe weet ons dat Matteus Markus se teks soos ons dit vandag het, gebruik het? Markus kon dalk 'n hersiene weergawe gewees het wat Matteus gebruik het.
- Die bronne van Matteus kon miskien gemodifiseer of aangepas gewees het net voor die samestelling van die evangelie.
- Die teks van Matteus soos dit nou daaruit sien sluit waarskynlik redaksionele aanpassings in, nadat die evangelie deur die outeur geskryf is. Die kriteria vir

latere toevoegings is moeilik te bepaal.

- Die verskille tussen Matteus en Markus en Q is of kan die gevolge wees van die voortdurende invloed van die mondelinge tradisie, eerder as van Matteus self. Daarom moet die *redaktionsgeschichtliche* konklusies meer tentatief wees.

2.1.8.1.2 Matteus se teologiese perspektief

Die tweede pilaar van die *redaktionsgeschichtliche* ondersoek is die onderskeidende teologiese perspektiewe van die evangeliste (kyk Combrink 1994 se oorsig). Die tweede fase in die proses bestudeer redaksionele strata wat regdeur die evangelie voorkom en word ook die *holistiese analise* genoem. Die individuele analise word uitgebrei om die ontwikkeling van temas aan te toon in die ontvouing van die verhaal of evangelie as geheel. Die oorgangsfrases in 'n evangelie is die inleidings, konklusies en oorgange wat die episodes verbind en belangrike aanduidings is van die teologiese doel van die outeur. Hulle bestaan uit 'n groot hoeveelheid van die outeur se eie taal en wys die evangelis se redes aan vir die insluiting van die perikoop. Verder is die opsommings in die evangelie redaksionele aanwysers van die teologiese ondertone. Matteus 4:23 en 9:35 is 'n voorbeeld daarvan wat dieselfde bewoording bevat en Jesus se sending werk aantoon (kyk Osborne 1992:664).

Redaksionele opmerkings en invoegings is sleutel rigtingwysers van die teologiese rigting van 'n verhaal. Tematiese studies toon ook die teologiese beklemtoning van die verhaal as geheel aan. Die hele evangelie word gelees en teologiese tendense word aangetoon wat inmekaar gevleg is deur die hele evangelie. Van Aarde (1984b:12-14) gee 'n baie omvattende oorsig oor die navorsingsresultate in verband met die teologie van Matteus.

Matteus se evangelie reflekteer 'n logiese koherente teologie. Die gevaar van bogenoemde vooronderstelling, wat fokus op die teologiese perspektief van die evangelis, kan die *redaktionsgeschichtliche* navorser verblind teen die inkonsistensies van die evangelie. Op grond van watter kriteria word die pre-Matteuse tradisie onderskei van die bydrae van die evangelis? Die eerste fase van *Redaktionsgeschichte* het veronderstel dat Matteus se teologiese belange net gereflekteer word in redaksionele wysigings van die bronne. Die vooronderstelling ignoreer die feit dat Matteus die tradisie-of bronnemateriaal gebruik om sy eie teologiese perspektief en doel daar te stel. Stanton (1992:41) verduidelik die saak soos

volg:

That assumption was mistaken: if we concentrate on the changes introduced by the evangelist, we fail to appreciate that he frequently uses his traditions with little or no modification simply because he accepts them and wishes to preserve them and make them part of his portrait of Jesus and of his message to his own Christian communities. Earlier traditions reflect Matthew's theological convictions just as much as his redactional modification; Matthew uses material from his tradition in the service of his own major themes and purposes.

Redaksiekritici oorbeklemtoon die teologiese redes van die redaksionele modifikasies, wat somtyds bloot stilisties van aard is (vgl bv die vermeerdering van die brood in Matt 14:19; 15:36). Volgens Stanton (1992:43) is Matteus se primêre doel pastoraal en kategeties van aard. Om Matteus primêr as teoloog te beskou, laat meer vrae as wat dit antwoorde gee. Hill (1979:139) wys redaksiekritici daarop dat die teologie van Matteus nie gegrond is in die tweekronneteorie nie, maar in die evangelie as geheel:

(T)he search for and discovery of what is distinctively Matthean in theological outlook does not depend on the two-source theory.... Matthew's theology (and, for that matter, the theology of any of the evangelists) "as a totality" depends on his gospel as a whole and not solely on what is distinctive in his editorial arrangement, alterations and so forth. Redaction-criticism has justly been criticized for building massive theological hypotheses on very tiny pieces of editorial evidence.

2.1.8.1.3 Matteus se gemeenskappe (*Sitz im Leben Ecclesiae*)

Die derde pilaar van *Redaktionsgeschichte* is die oortuiging dat Matteus se redaksionele veranderings die behoeftes en omstandighede⁷ van sy lesers en hoorders reflekteer. Die vraag is: is dit waar? Kan die geskiedenis van die Matteus-gemeente gerekonstrueer word? Is Matteus geskryf in reaksie op dwaalleringe binne die gemeente?

Eerstens hou die probleem met betrekking tot bogenoemde standpunt verband met die literêre genre wat Matteus gebruik. Matteus skryf in die vorm van 'n evangelie en nie in 'n vorm van 'n brief nie. Kingsbury (1991:260) toon duidelik die onderskeid tussen brief en evangelie aan in die gebruik van die transparantbeginsel. Die

verwagtings van Matteus se hoorders of lesers kan gesien word in die literêre genre wat gebruik word. Die evangelis se primêre doel is om die *verhaal* van Jesus uiteen te sit vanuit 'n spesifieke perspektief. Wat is die direkte verband tussen Matteus se perspektief en die sienings en omstandighede van die lesers? Tweedens reflekteer Matteus se teologiese perspektief in die redaksionele veranderinge wat gemaak is, sowel as in die keuse van die bronne wat gebruik is. Die ondersoek na die behoeftes, omstandighede en geskiedenis van die gemeenskap of gemeenskappe waarvoor Matteus geskryf het, kan dus nie buite rekening gelaat word nie.

Kan Matteus as sodanig gebruik word om die geskiedenis van die Matteus-gemeenskap te rekonstrueer? Wat sommige van die sentrale temas in die evangelie betref, het Matteus teenoorstaande perspektiewe uit die bronne gekies. Die vraag is of hierdie verskillende perspektiewe teruggaan na verskillende fases van die geskiedenis van die Matteus-gemeenskap? Stanton (1992:47) kritiseer die rekonstruksie van die geskiedenis van die Matteus-gemeenskap soos volg:

The paragraphs which follow will confirm that redaction critics have often drawn over-hasty conclusions about the circumstances and the development of Matthean communities. Any attempt to reconstruct their history must inevitably look beyond the meagre evidence of the gospel itself and draw heavily on other considerations concerning the origins of earliest Christianity.

Redaktionsgeschichtliche navorsers het konsensus dat Matteus op twee fronte stryd voer: Matteus opponeer die leiers van die hedendaagse Judaïsme en die anti-nomiaanse Christelike dwaalleraars. Ten spyte van die oënskynlike bewyse daarvan, is die enigste duidelike opponente in die Matteus-evangelie, die Joodse leiers (vgl Engelbrecht 1985:9-14). Die gebruik van die Nuwe-Testamentiese teks as bewys van die opponente is problematies:

Use of the text of New Testament epistles to “mirror” opponents and their arguments is fraught with difficulties. We do well to be even more cautious in our use of redactional passages in Matthew to identify groups who are being opposed. Hypotheses based on a possible interpretation of one verse, or even of a cluster of verses, are likely to be insecure. The only opponents who are in view

from the beginning to the end of Matthew's gospel (from 2.1 to 28.1) are the Jewish leaders (Stanton 1992:49; kyk ook Barclay 1987:73-93; vgl ook hoofstuk 1).

Kingsbury (1991:260) wys verder op die swakheid van die transparantbeginsel⁸. Die transparantbeginsel stel dat die tekste *vensters* is waardeur die navorsers 'n direkte visie het op die historiese situasie of konteks. Die probleem met die transparantbeginsel⁹ is subjektiwisme en 'n gebrek aan onafhanklike data wat die hermeneut kan gebruik om aan te toon dat die navorser die sosiale of werklike wêreld agter die teks akkuraat beskryf het.

Die lesers of hoorders van die Matteus-evangelie word die Matteus-gemeenskap genoem. Die vasstelling van die geografiese ligging van die eerste hoorders is op wankelrige bewyse gegrond. Die vinnige en vroeë verspreiding van Matteus is vir sommige navorsers die aanduiding dat die gemeenskap deel van 'n groot stad was. So het Stark (1991:189-210) 'n tipologiese model gerekonstrueer van 'n tipiese Grieks-Romeinse stad, omdat die Christendom oorwegend 'n stedelike beweging was. Kingsbury (1991:261) verduidelik dat Stark (1991) die sosio-historiese metodologie gebruik om 'n tipiese Grieks-Romeinse stad te rekonstrueer met die beskrywing van die basiese kenmerke van 'n sodanige stad. Die probleem kom egter met die toepassing van die model op die Matteus-evangelie. Stark (1991) verwys feitlik glad nie na die teks van die Matteus-evangelie nie. Die model word dus nie toegepas op Matteus nie. Die sosio-historiese metodologie bring weer opnuut die vraag na die plek en funksie van die agtergrondstudie van die Nuwe Testament na vore. *Die plek en funksie van topologie en geografie verdien dus meer aandag in die Matteus-navorsing, veral die toepassing daarvan op die teks van Matteus.* Die kritiek van Kingsbury (1991:262) op die metodologie van die sosio-historiese navorsing kan soos volg opgesom word:

To move from text to social situation by simply invoking the principle of transparency is, owing to the high degree of subjectivity involved and the paucity of independent evidence for corroborating one's findings, hazardous indeed. On this score, witness the shipwreck so many redaction-critical hypotheses regarding the community of Matthew have suffered. Similarly, to move from text to social situation by means of a model or typology brought to

the text from the outside runs the risk of forcing the text into a procrustean bed. In what direction, then, lies progress in coming to grips with this problem of moving from text to social situation? Generally speaking, one must wonder whether biblical social historians, in trying to solve this problem, might not do well to throw in their lot with biblical literary critics.

Literêre-kritici fokus spesifiek in die ondersoek na die gemeenskap waarvoor Matteus geskryf het. Die pad vorentoe moet dus gesoek word in interdissiplinêre samewerking tussen redaksiekritiek en literêre kritiek. Matteus kritiseer sy hoorders ernstig, maar is ook vaag in die weergee van die redes daarvoor. Matteus is bewus van die spanning en druk in die gemeente. Matteus het met ernstige probleme in die gemeente te kampe gehad (Van Aarde 1984b:14). Die waarde van *Redaktionsgeschichte* kan saamgevat word met die stelling van Stanton (1992:51): “The three pillars of redaction criticism need to be *repaired* in some places, but not *replaced*” (my kursivering – GV). Verder stel Stanton (1992:52) soos volg:

In the first phase of redaction criticism the modifications made by the evangelist to his sources were taken to be indicative of his theological concerns. More recent redaction critical study of Matthew has quite rightly emphasized that in addition, attention must be given to the traditions which are incorporated with little or no changes, for by accepting them Matthew makes them his own.

Die eerste redaksiekritici het verkeerdelik `n atomistiese benadering tot die evangelies gehad. Die evangelies moet as `n geheel geïnterpreteer word (Van Aarde 1984b:8; vgl Stanton 1992:52). Die unieke ontwikkeling van die tradisie deur Matteus moet in ag geneem word. Matteus se redaksionele modifiserings en veranderings is van spesifieke belang. Van Aarde (1994:20) toon aan dat die literêr-kritiese analise verder beweeg het as net die bestudering van die bronne (*diakronie*) en die kritiese analise van die intratekstuele data van die redaksiekritici. Literêre kritiek¹⁰ bestudeer die *komposisionele eienskappe* (in die besonder) van die Matteus-evangelie as geheel.

2.1.8.2 Die komposisioneel-kritiese analise

Redaktionsgeschichte fokus nie net op die redaksionele veranderings van die evangelis nie. Die afsonderlike evangeliste het tradisie en redaksie in die evangelie as

’n geheel opgeneem (Kingsbury 1981:61-93; Osborne 1992:666).

2.1.8.2.1 Die struktuur

Die wyse waarop die evangelis die materiaal organiseer, is ’n goeie aanduiding van die betekenis van die geheel. Op beide die mikro-en makrovlakke is die herordening van die oorgelewerde tradisie betekenisvol. Die navorsing onderskei die struktuur op linguïstiese vlak en op narratologiese vlak. Greimas (kyk Patte 1976, 1987) is ’n belangrike eksponent van die Franse Strukturalisme, wat onderskeid gemaak het op die linguïstiese vlak. Twee vlakke word onderskei, naamlik die oppervlaktestruktuur en die dieptestruktuur (Uspensky 1973; Van Eck 1995:243). Van Aarde (1994:27-28) beskryf die onderskeid soos volg:

Under the surface lie the interrelationships and interweaving of linguistic structures which, semantically, denote the true meaning of the text. This is the level known as the “depth structure”. French Structuralism makes a distinction between the levels on which the depth structure is situated. Apart from the fact that below the current narrative there is a linguistic depth structure..., below this linguistic depth structure there is also a “narrative surface structure” and a “narrative depth structure”. The plot of the narrative is generated in the “narrative depth structure”, embodied in the “narrative surface structure” and finally manifested in the “linguistic surface structure” in current linguistic forms – such as words, combinations of words, sentences, combinations of sentences, pericopes and so forth. These linguistic signs serve as the language symbols of the various “actants” encountered on the level of manifestation. An “actant” is generally a character in the narrative, but it can also be an interest group, an object, an institution, a predicate, and so on.

Matteus sluit, byvoorbeeld, af met ’n bergtoneel vir tematiese redes (vgl die versoeking in Matt 4:8-10, kyk ook 5:1; 8:1; 14:23; 15:23; 17:1). Donaldson (1985) het die verband tussen die bergmotief en die Christologie binne die struktuur van die Matteus-evangelie aangetoon (vgl hoofstuk 6).

2.1.8.2.2 Intertekstuele ontwikkeling

Die evangeliste het die perikope so gerangskik dat hulle interaksie die bedoelde boodskap oordra. Intertekstualiteit op die mikrovlak is die literêre teenpool van

redaksie kritiek op die mikrovlak, want die evangelis gebruik dieselfde tegnieke van seleksie, weglating en struktuur in beide. Dit word beklemtoon in Markus se strategie van die plasing van die twee fase genesing van die blinde man in Markus 8:22-26¹¹.

2.1.8.2.3 Plot

Plot verwys na taal wat georganiseer is in 'n bepaalde struktuur van tyd en ruimte en wat 'n kronologiese opeenvolging¹² van gebeure volgens 'n oorsaak-gevolg patroon tot gevolg het (Van Aarde 1994:30). Die interaksie van die karakters en die ontwikkeling van die verband tussen episodes wat uitloop op 'n klimaks, word ondersoek. Die konsepte plot en karakters is interafhanklik van mekaar, omdat die gebeure en optredes in 'n vertelling bepaal word deur die wedersydse relasies tussen die karakters. 'n Plot is 'n goed gestruktureerde, liniêre opeenvolging vanaf 'n begin na die middel tot by die konklusie (vgl afdeling 6.3.1). Die interaksie tussen plot en karakters kan soos volg beskryf word:

The beginning of the plot introduces the action and creates expectations; in the middle the initial action is developed, and a denouement is anticipated, which is worked out in the conclusion. As the plot develops, and expectations are aroused in the reader, there is a suggestion of reader-association with the narrated characters – that is, sympathy or antipathy (Van Aarde 1994:106).

Die redaksiekritiese ondersoek beklemtoon dus die individuele perspektief van elke evangelis. Van Aarde (1994:27-31) toon die ontwikkeling van die navorsing vanaf *Redaktionsgeschichte* na die narratologiese benadering volledig aan. Die klem het verskuif na die teksimmanente benadering waar die evangelie as 'n narratief bestudeer word. Die opstandingsverhaal van Matteus beklemtoon die dubbele konflik waarin die bonatuurlike ingryping van God (Matt 28:2-4) en die universele gesag van Jesus (Matt 28:18-20) die aanslag van die priesters om God se plan omver te gooi, oorkom (Osborne 1992:667).

2.1.8.2.4 Agtergrond en styl

Die evangeliste plaas 'n gesegde of gebeure in verskillende situasies, wat dan onderskeie teologiese betekenis oordra. Matteus plaas die gelykenis van die verlore skaap (Matt 18:12-14) in die konteks van die dissipels en die kerk en verwys dus na

die afgedwaalde lede. Styl verwys na die individuele maniere waarop die evangeliste gesegdes bewoord en rangskik om 'n doelbeswuste uitkoms te bewerk. Die evangeliste gebruik verskeie tegnieke soos gapings, chiasmes, herhalings, weglatings en parafrases om hulle onderskeie perspektiewe te beklemtoon. So byvoorbeeld het die saligsprekinge in beide Matteus en Lukas verskillende strekkings. Matteus beklemtoon meer die etiese kwaliteite, terwyl Lukas meer die ekonomiese uitbuiting beklemtoon.

2.1.9 Samevatting

Die geneties-kousale verklaring van die teks is kenmerkend van die historiese kritiek. Die geneties-kousale wording van die teks is tegelyk die verklaring van die teks. Teologiese afleidings word gemaak vanuit die samestelling van die evangelie. Die historiese kritiek beklemtoon die historiese gesitueerdheid van die teks, die afsonderlike teksfragmente en die sosiale lokaliteit van die bedoelde leser, maar neem nie die holistiese teks ernstig nie. Die historiese kritiek is dus meer geïnteresseerd in die historiese wording van die teks en die onderskeie kontekste (*Sitze im Leben*) waarin die strata van tradisies ontwikkel het.

Die historiese aspek van *Formgeschichte* fokus op die pre-literêre stadium of oorsprong van die teks, wat weer saamhang met die sosiale agtergrond (*Sitz im Leben*) waarin die vorm ontstaan het. 'n Nuwe relasie kan aangetoon word tussen die vorm waarin die tradisie oorgelewer is en die sosiale milieu (*Sitz im Leben*) waaruit dit ontstaan het. *Traditionsgeschichte* ondersoek die teologiese betekenis van die onderskeie vorme op elke kontekstualiseringsvlak. Die oorsprong van die onderskeie vorme van die Bybel word steeds onderskei. Die historiese skeptisisme in die toepassing van *Redaktionsgeschichte* het gelei tot die verwerping van die benadering deur sommige geleerdes. Die toepassing van *Formgeschichte* en *Traditionsgeschichte*, asook narratiewe kritiek, het gelei tot die bevraagtekening van die historiese betroubaarheid van die evangelies.

Die gebruik van weglatings, uitbreidings en herrangskikkings is styltegnieke en nie kriteria vir historisiteit nie. Die keuse van die tweebronneteorie beïnvloed ook die toepassing van *Redaktionsgeschichte*. *Redaktionsgeschichte* fragmenteer die perikope as hulle net die byvoegings tot die tradisies alleen bestudeer. Die ondersoek is dus reduksionisties van aard. Die teologie moet gesoek word in tradisie en redaksie en nie in redaksie alleen nie. Die komposisiekritiek, wat 'n oorgangsfase is, korrigeer

Redaktionsgeschichte deur te fokus op die geheel van die onderskeie evangelies en die soeke na patroonmatighede in die ondersoek na die teologie (Osborn 1992:667).

Subjektivisme is `n ander groot gevaar. Studies wat dieselfde data gebruik lei tot verskillende konklusies, dus is geen gewaarborgde resultate in *redaktionsgeschichtliche* ondersoek moontlik nie. Alle moontlike hermeneutiese metodes moet gebruik word, asook die interaksie tussen verskillende teorieë, om subjektivisme te oorkom.

Subjectivism is especially seen in speculations regarding *Sitz im Leben*, which are too often based on the assumption that every theological point is addressed to some problem in the community behind the Gospel. This ignores the fact that many of the emphases are due to christological, liturgical, historical or evangelistic interests. The proper life-situation study is not so much concerned with the detailed reconstruction of the church behind a Gospel as in the delineation of the Evangelist's message to that church (Osborn 1992:667).

Alhoewel *Redaktionsgeschichte* dieselfde literatuurbeskouing het as die *formgeschichtliche* en *traditionsgeschichtliche* benaderings, naamlik geneties-kousaal, fokus dit tog op die evangelie as geheel. *Redaktionsgeschichte* het `n groot bydrae gelewer in die bestudering van die historiese en sosio-politieke agtergrond van Nuwe-Testamentiese tekste. Die fokus op die Matteus-gemeente en die spesifieke historiese konteks is baie belangrik in die bestudering van die agtergrond¹³ van die Nuwe Testament. Die probleem is dus dat die historiese kritiek nie in terme van `n sosiaal-wetenskaplike model die eerste-eeuse Mediterreense agtergrond sistematies beskryf en orden nie. Die gebruik van so `n model verg `n duidelike beskrywing van die vooronderstellings wat `n rol by interpretasie speel, sodat die dwalings van anakronisme en etnosentrisme teengewerk kan word. Die ondersoek het verder aangetoon dat topologie nie voldoende of selfs geen aandag ontvang het nie.

2.2 LITERÊRE KRITIEK (NARRATOLOGIE)

2.2.1 `n Paradigmaskuif in epistemologie en teksteorie

2.2.1.1 Atomisme binne die histories-kritiese paradigma

Die epistemologie grondliggend aan die historiese kritiek ondersoek Nuwe-Testamentiese tekste sonder om die kleinste deeltjies of tradisies te sien as deel van die geheel. Kennis word verkry deur die kleinste vorms te kry en navorsing daarop te doen. Dit is `n atomistiese benadering tot die teks. Die teksteorie grondliggend aan die historiese kritiek is dat tekste bestaan uit klein eenhede wat elkeen hulle eie ontwikkelingsgeskiedenis het. Tekste word gesien as *vensters*¹⁴ waardeur die navorser vir Jesus, die vroeë-Christene en hulle oortuigings kan sien. Vanuit hierdie perspektief beteken “historiese” interpretasie om die prosesse van oorsprong en groei te verklaar en te verstaan.

Taalkundig word die Nuwe Testament binne die histories-kritiese paradigma onder andere ondersoek teen die agtergrond van die Septuaginta en die Aramese oorspronge. Vorster (1988:36) stel die doel van hierdie tipe navorsing soos volg:

The purpose of this type of research can be summarised in the terms explain and understand in order to indicate the distance between present day Christians and their origins in the past. Some scholars experience this process of alienation very negatively because it forces modern readers of the Bible to realise the distance between their own world and that of the Bible.

Verder stel Vorster (1988:36; vgl ook Martin 1986:369-379) die kenmerke van die historiese kritiek soos volg: “This approach is critical in as far as arguments are given for conclusions that are reached. It is objective in as much as the scientific community accepts the methods and results intersubjectively. It is mechanistic in as far as the parts dominate the whole while the parts fit together like a machine.” Die metodologie van die historiese kritiek het aanleiding gegee tot anomalieë in die navorsing, byvoorbeeld in die relasie tussen die dele en die geheel, op grond waarvan navorsers begin soek het na nuwe antwoorde op die anomalieë. Vorster (1988:37-45; vgl ook Joubert 1994:36) toon oortuigend aan dat daar in die epistemologie, teksteorie en taalbeskouing van die Nuwe Testament `n paradigmaskuif plaasvind, al is dit nog net

in 'n pre-paradigmatiese fase.

2.2.1.2 Die verskuiwing na 'n holistiese paradigma

Die postmoderne paradigmaskuif verteenwoordig 'n ontwikkeling vanaf die atomistiese na 'n holistiese benadering tot die werklikheid. Epistemologie het te doen met hoe ons tot kennis kom. Vorster (1988:38) beskryf die verskuiwing in die epistemologie met betrekking tot teksinterpretasie soos volg:

New Testament texts started to be studied within the framework of communication and therefore emphasis was put on texts as (a) system(s) of signs. Various theories were applied to New Testament texts in order to discover how meaning of texts works. The present attempts to interpret the New Testament narratologically, structuralistically and rhetorically, are direct consequences of the change in the epistemological status of TEXT.

Teksteories word die teks as 'n geheel, as 'n *outosemantiese eenheid*, bestudeer. Tekste is deel van 'n kommunikasieproses of sisteem en daarom word klem gelê op *intertekstualiteit*. Die outeur skep betekenis en die betekenis word binne die grense van die teks gesoek. Hierdie benadering staan as die *teksimmanente paradigma* bekend. Taalkundig is die paradigmaskuif in die Nuwe Testament veroorsaak deur ontwikkelinge op die gebied van taalkunde en linguïstiek¹⁵. Ontwikkelinge in woordsemantiek en insigte van die sosio-linguïstiek help ons om die taal van die Nuwe Testament in 'n nuwe lig te verstaan.

Die verband tussen teks en konteks word soos volg deur Vorster (1988:39) beskryf: "These ancient texts have been written in a language totally foreign to our own. And as we know, language is used within a social meaning system. Since meaning systems depend on social contexts, and social contexts vary, language can be used in different manners for different purposes." *Historiese ondersoek* beteken om te poog om 'n teks te interpreteer in terme van die teks se eie tydsomstandighede. Sodanige interpretasie is afhanklik van 'n teorie of teorieë en van die konteks van interpretasie, dit wil sê die navorser se konteks. Die nuwe benadering het die aandag op twee belangrike sake gevestig. Eerstens is daar hernude belangstelling in die sosio-historiese aspekte van die wêreld van die Nuwe Testament. Tweedens is daar hernude belangstelling in sosiologiese en antropologiese modelle as hulpmiddel in die

historiese verstaan van die wêreld van die Nuwe Testament. Sosiologiese en antropologiese modelle van hoe gemeenskappe funksioneer, word gebruik om moontlike sosiale kontekste van die Nuwe Testament te konstrueer. Om enige taaluiting voldoende te interpreteer, is om die sosiale sisteem te interpreteer wat dit uitdruk (Vorster 1988:41).

Die positiewe aspekte van die paradigmaskuif is dat nuwe en verskillende instrumente gebruik word om sisteme van betekenis vas te stel. Nuwe-Testamentici vra nou ander en nuwe vrae wat nie deur die historiese kritiek gevra is nie. Vorster (1988:42) som die paradigmaskuif soos volg op:

The relation between theory and interpretation is now used positively to interpret the New Testament within a particular framework of understanding. On the ontological as well as the epistemological levels such an approach has far-reaching consequences. Because of the widening of the scope of the reality which can be studied, greater value should be put on the validity of statements, that is on their epistemological status. Perhaps this is one of the biggest shifts which are taking place in New Testament scholarship. Related to this aspect is the social dimension of New Testament science.

In die volgende afdeling sal ons aandag gee aan die sosiale dimensie van die Nuwe-Testamentiese navorsing. Die nuwe paradigma en metodologie sal kortliks beskryf word.

2.2.2 Literêre kritiek as teksimmanente benadering

Die literêr-kritiese benadering tot Matteus het waardevolle insigte gelever op grond van nuwe insigte uit die literêre teorie. Verskeie oorsake het gelei tot die intense belangstelling in die literêre kritiek:

- Die bronneteorie het baie onsekerheid veroorsaak wat die redaksiekritiek ondermyn het;
- Frustrasie met tradisionele historiese metodes het ons net meer bewus gemaak van die leemtes in ons kennis;
- Die literêre benadering is nie `n groot bedreiging vir `n konserwatiewe perspektief op die Bybel en tradisionele Christelike teologiese oortuigings nie;

- Sommige geleerdes is oortuig dat literêre kritiek die gaping tussen die antieke en twintigste eeu sal oorbrug, terwyl die historiese kritiek die aandag vestig op die afstand daarvan;
- Die literêre teorie is meer sensitief vir die finale vorm van die teks (Stanton 1992:55).

Ten spyte van die bruikbaarheid van die literêre teorie, is die literêre konvensies en die verwagtinge van die eerste-eeuse lesers van die evangelie baie belangrik. Die teks kan nie in isolasie van die sosiale konteks van die lesers (antiek en modern) geïnterpreteer word nie (vgl Stanton 1992:56). Die literêre kritiek as teksimmanente benadering neem veral ook die sosiale agtergrond van die teks en die lesers (antiek en modern) in ag. “Matthew’s gospel must be set in its first century literary context and the literary conventions of the most closely related ancient writings must be considered carefully” (Stanton 1992:61, 62). Hierteenoor is die probleem van die Nuwe Kritici dat die teks van die evangelie `n eie wêreld het en as `n outonome teks (*geslote teks*) geles word (Kingsbury 1986:2). Kingsbury (1986:147) se benadering is nie heeltemal a-histories en teksimmanent nie. Laasgenoemde voeg aan die einde `n hoofstuk by oor die sosio-historiese oorwegings van die Matteus-gemeenskap (vgl Patte 1987). Die literêre kritiek (narratologie) en *reader response criticism* moet langs mekaar beskou word (Stanton 1992:58).

2.2.3 Die genre van Matteus

Die eerste stap in die interpretasie van `n teks is die vasstelling van die genre van die teks. Genre en die verstaan van die teks is onlosmaaklik aan mekaar verbind. Die belangrikheid van die vasstelling van die genre in die kommunikasieproses beklemtoon die interafhanklike relasie tussen outeur, teks en lesers (Stanton 1992:60). Matteus se genre toon baie duidelike kenmerke wat ooreenstem met die Grieks-Romeinse biografie (kyk Van Aarde 1982:13, 14; Burridge 1992:196-197; Stanton 1992:64-66; Van Aarde 1994:27-31). Die funksie van die Grieks-Romeinse biografie is die: “...historical legitimation (or discrediting) of a social belief/value system personified in the subject of the biography. This is precisely the social function I envisaged for Matthew’s biography of Jesus” (Stanton 1992:70).

Die konsensus in verband met die genre van Matteus is dat dit baie ooreenkomste

het met die Grieks-Romeinse biografie en kan soos volg saamgevat word:

Like many ancient biographers, Matthew sets out the life of Jesus in order to persuade readers of his significance. Matthew takes pains to emphasize that the disciples of Jesus (and his later followers) proclaim the same message as Jesus (10:7, cf. 4:17, 28:20) and act in the same ways (10:8, cf. chs. 8 en 9); there is a strong implication that they will share the same fate as Jesus (5:11; 10:18, 25; 23:34). There is a sense in which even though Jesus as Son of God is clearly set apart from his followers, his story is their story (Stanton 1992:69, 70).

Antieke biografieë fokus spesifiek op die karaktervoorstelling van eer of skuld. Daarom is die resente narratiewe kritiek se aandag op die karaktereienskappe in Matteus relevant. Die kritiek teen die literêr-kritiese navorsing op Matteus is dat dit verkeerdelik by die moderne literêr-teoretici aansluiting vind ten opsigte van karakterisering, ten koste van die tegnieke van die antieke skrywers wat radikaal verskil van die moderne skrywers. Die gevaar van anakronisme lê opgesluit in die gebruik van moderne psigologiese analise van die karaktereienskappe in plaas van die gebruik van antieke tegnieke. Stanton (1992:71) verduidelik die saak soos volg: “However, as a result of paying more attention to the story-telling techniques of modern novelists than to the methods of ancient biographers, narrative critics have emphasized the ‘story-line’ and plot of Matthew at the expense of doing justice to his five extended discourses.” In die lig daarvan dat die evangelies die vorm van ‘n antieke biografie vertoon, toon Van Aarde (1994:30) aan dat die genre van die evangelies as ‘n narratief gesien kan word. ‘n Narratief¹⁶ is die interaksie tussen plot en karakters, waar plot die logiese opeenvolging is van gebeure en optredes in episodes van begin, middel en einde of konklusie.

Die onderhawige ondersoek het ten doel om aan te toon dat resente navorsing die karakterisering en die plot van die Matteus-evangelie oorbeklemtoon, ten koste van die plek en funksie van die sosiale konteks of agtergrond van die antieke teks, asook die topologie in Matteus.

2.2.4 Eksponente van narratiewe eksegesi

Die doel van die afdeling is om ‘n kort oorsig te gee van die resultate van die narratologiese ondersoek op die Matteus-evangelie. Kingsbury (1986) en Van Aarde

(1982, 1994) is twee belangrike eskponente van die narratiewe eksegeese van die Matteus-evangelie. Die metodologiese vertrekpunt is, soos reeds in afdeling 1.2 aangetoon, naamlik dat 'n kombinasie van narratologiese- en sosiaal-wetenskaplike modelle gebruik sal word (kyk Van Eck 1995). Die doel van die ondersoek is om vas te stel of voldoende aandag gegee is aan die geografiese en ruimtelike aspekte in Matteus.

2.2.4.1 Kingsbury (1986): *Matthew as story*

'n Narratief bestaan uit karakters, gebeure, maar ook uit *settings* (De Villiers 1984:69). 'n *Setting* is vir Kingsbury (1986:27) die plek of tyd of sosiale omstandighede waarin 'n karakter optree. In sommige situasies maak die *setting* 'n handeling moontlik. Van Eck (1995:125-143) gee 'n breedvoerige oorsig oor die navorsing in verband met ruimte in die narratiewe eksegeese (vgl afdeling 1.2.2). Daarteenoor word die *settings/plek/ruimte* algemeenend deur Kingsbury (1986:27-29) behandel. Sekere plekname is *belangeruimtes* (Van Aarde 1982:134) wat deur bepaalde karakters ideologies gevul word. Volgens Blok (1960:189, 190) kan onderskei word tussen *speelruimte* en *belangeruimte*. Ruimte kan gebruik word as agtergrond of *filling* waarin die karakters optree en waar gebeure plaasvind. Die soort ruimte word *speelruimte* (= *setting*) genoem. Verder kan ruimte ook 'n betekenisvolle doel dien in die ontwikkeling van die plot en karakterisering van die vertelling. Laasgenoemde ruimte word *belangeruimte* (= *focal space of interest*) genoem. *Focal space* het volgens Van Eck (1995:138) simboliese betekenis:

The moment the narrator uses space in a narrative in such a way that it functions as a vehicle for his *ideological perspective on the topographical plane* of the narrative, *setting* is transformed into *focal space of interest*. ...

As such space is a *metaphor* (see again Van Aarde 1991d:54-57) or a *symbol* (as part of the microsocial world) which give expression to certain beliefs, values and attitudes which exist, or may exist, in the macrosocial world. This understanding of space therefore can also serve as the link between a narratological and social scientific analysis of space in the narrative text.

Die simbolisering van ruimtelike strukture in 'n narratiewe diskoers dien as karakteriseringstegniek, en is dus 'n refleksie van sekere oortuigings en houdings wat

verband hou met die makrososiale wêreld wat weer-*spieël* word in die mikrososiale wêreld van die teks (Van Eck 1995:139). Kingsbury (1986:28) meld slegs 'n paar plekname, maar gee geen verklaring van hulle plek en funksie in die plot van die Matteus-evangelie nie. Meeste van die plekke het meervoudige betekenismoontlikhede, byvoorbeeld die woestyn. Dit is die plek van verwagting van die eindtyd: die plek waar Johannes die Doper Israel voorberei het op die koms van die Messias (Matt 3:1-12); en die plek van versoeking waar die Satan Jesus versoek het (Matt 4:1-4). Dit is verder ook die plek waar Jesus die dissipels oortuig dat hulle voldoende mag het om die skare kos te gee (Matt 14:16; 15:33).

Dit is dus duidelik uit die kort oorsig van Kingsbury se werk¹⁷ dat die ruimte-aspek nie voldoende aandag gekry het nie. Die afleiding kan gemaak word dat ruimte net beskou word as speelruimte en nie ook as belangeruimte of *focal space* nie. Van Eck (1995:138-141) het oortuigend aangetoon dat ruimte in die evangelies ook belangeruimtes is wat die verteller se perpektief op die topologiese vlak uitdruk.

2.2.4.2 Van Aarde (1982; 1994): *God-with-us: The dominant perspective in Matthew's story*

Van Aarde (1982; 1994:xiii) was van die eerste Nuwe Testamentici wat narratologiese eksegeese op 'n Bybelteks (evangelie) as 'n geheel toegepas het. Matteus se boodskap word beskryf in terme van 'n dubbele vertel lyn of vertellersperspektief.

I maintain the conviction that the heart of this message can be described in terms of the two narrative lines that are analogically bound together in the plot of the Matthean gospel. Matthew may be presented as a story within a story: the story of the disciples after the analogy of the story of Jesus. At the same time we should consider that the intended readers of Matthew lived after A D 70 and that the social context of these readers was transparent in its depiction by the evangelist. This context was that of *formative Judaism*, and tension between the synagogue and the church. One of my assumptions in this connection is that people in positions of leadership in the Matthean community, under pressure from officials of the synagogue, conformed to Pharisaic ideology in behaviour and attitude. A deviation from the example of Jesus was the result. Jesus, in his interaction with others, moved among the marginalized in society and his message of *God with us* is related to the behaviour and attitude of the disciples towards these marginalized individuals (Van Aarde 1994:xiii).

Ten spyte van die pionierswerk op narratologiese vlak, het die pendulum in die eksegetiese geswaai in die rigting van die sosiaal-wetenskaplike navorsing. Van Aarde (1994:xiii) wys self daarop dat laasgenoemde se navorsing nou fokus op die sosiale konteks van die Nuwe Testament (spesifiek ook op die Matteus-evangelie).

Die narratiewe eksegetiese gee nie voldoende aandag aan die topologie of geografie van die Matteus-evangelie nie. Van Aarde (1982:135) plaas die topografie binne die dubbele vertellersperspektief of vertellyn van die Matteus-evangelie:

Ons gaan vervolgens aantoon dat die “teologiese plek” waarin die eerste sekwensie in die Matteusevangelie afspeel, as **analogie** dien vir die “teologiese plek” van die tweede sekwensie. Galilea funksioneer in die Matteusevangelie teenoor Jerusalem soos die protagonis Jesus teenoor die antagonist, die Joodse leiers, op die vlak van die eerste sekwensie funksioneer en soos die dissipels (die “kerkleiers”) teenoor die Joodse leiers op die vlak van die tweede sekwensie (beklemtoning – AG van A; vgl Marxsen 1959:62-64).

Van Aarde (1982:135; 1994:118) verduidelik die teologiese funksionaliteit van die plek-naam Galilea as ’n belangeruimte op beide die sekwensievlakke. Galilea is tegelyk die plek waar Jesus die Joodse skare se sonde vergewe, maar daarteenoor die plek van die teologiese antagonist, naamlik die Joodse leiers.

Aan die een kant is Galilea dus die plek waar die “aardse” Jesus as **Emmanuel** die vergifnis van sonde vir die Joodse skare en die heidene kom bied het. Hierdie daad van vergifnis van sonde het onder andere in verkondiging, lering en genesing gekonkretiseer. Die aard van Jesus se optrede staan in skerp kontras met die van die Joodse leiers. Galilea is ook die plek waar die “opgestane” Jesus vir sy dissipels die opdrag gee om met hulle sending onder al die nasies, die heidene en die Joodse skare te begin (Matt 28:16-20).

Aan die ander kant het Galilea, soos verteenwoordig deur die Galilese stede Nasaret (Matt 13:53-58), Kapernaum, Gerasin en Betsaida (Matt 11:20-24), Jesus verwerp en daarmee een geword met Jerusalem, die “teologiese plek” van die antagonist, die Joodse leiers (beklemtoning – AG van A).

Jerusalem is die woonplek van die antagonist, die Joodse leiers. Dit verteenwoordig

’n negatiewe teologiese belangeruimte. In die Sionsteologie is Jerusalem en die tempel die plek waar God met die volk is. Daarteenoor is Jerusalem in die voor-eksiliese profete en Deuteronomistiese teologie gebrandmerk as simbool van formalisme en in Matteus se teologie die simbool van partikularisme. Jerusalem en die tempel is dus ’n *anomalie* en ’n *skandalon* of struikelblok (vgl afdeling 6.8).

Van Aarde (1982:137) toon die topografiese opposisie tussen Jerusalem en Galilea op die verskillende topografiese vlakke aan. Die topografiese opposisie tussen Galilea en Jerusalem funksioneer as die ruimte waarbinne die protagonis deur die antagonis teengestaan word, op die vlak van die eerste sekwensie. Verder dien dit as die saaklike analogie vir die teenstand wat die kerk van die Joodse leiers kry, op die vlak van die tweede sekwensie. Galilea, as die plek van die heidene, funksioneer as saaklike analogie met betrekking tot die tweede sekwensie, waar die dissipels in die uitvoering van hulle heidensending, die gevaar loop om die *geringstes* te verwaarloos. Die dissipels ervaar ook toenemende teenstand. Die plek van die *gemarginaliseerdes* in die eerste-eeuse samelewing kom nie duidelik na vore in die narratologiese ondersoek van die Matteus-evangelie nie (Van Aarde 1982:178). Die nood van die *noodlydendes* kan beskryf word as sonde, godsblastering, maar ook fisiese nood van honger, dors en siekte, of die psigiese nood van duiwelsbesetenheid, herderloosheid, blindheid, en die godsdienstige nood van voor die toegedrukte deur van die Koninkryk van God te staan (Matt 23:13). Van Aarde (1982:178) wys verder op die vergeesteliking, sowel as die simboliese en allegoriese verstaan van die begrippe waarmee die nood van die noodlydendes beskryf word. Van Aarde (1995) het in die latere navorsing die sosiaal-wetenskaplike benadering se kategorieë en verstaan van die gemarginaliseerdes van die samelewing gebruik. Hierteenoor gee die sosiaal-wetenskaplike model van die gevorderde agrariese samelewing ’n omvattende model van die sosiale stratifikasie van die eerste-eeuse Palestina (vgl afdeling 5.5). Deur middel van die model word anakronisme en reduksionisme voorkom.

2.2.5 Leser responskritiek (*reader response criticism*) - die eerste hoorders

Die pendulum van die literêre kritiek se siklus is eers voltooi as die leser (vgl Kingsbury 1988a) en die sosiale konteks ook voldoende aandag gekry het. Die doel is om ter wille van volledigheid kennis te neem van die navorsing op die gebied. Die leser respons-kritici beklemtoon dat die betekenis van die teks nie los van die reaksie van die lesers daarvan verstaan kan word nie. Die onlosmaaklike verhouding tussen

teks en leser word sterk beklemtoon, alhoewel groot diversiteit bestaan rondom die kwalifisering van die verhouding. Die leser responskritiek fokus op die eerste hoorders van die teks. Dit beteken noodwendig dat die sosio-historiese konteks van die Matteus-evangelie ter sprake sal kom. Stanton (1992:72) verwoord die benadering soos volg:

My primary concern is to insist on the importance of the socio-historical setting of the original audience for the interpretation of Matthew. I take it for granted that their responses offer invaluable guidance to modern readers, but I do not accept that the meaning of a text for modern readers is *determined* either by the author's original intention or by the response of the original audience.

Die volgende sake moet in ag geneem word wanneer die reaksie van die eerste lesers van Matteus ondersoek word:

- Sommige van die resente literêre teoretici beklemtoon die belangrikheid van 'n spesifieke sosiale konteks van die lesers in die interpretasie van 'n teks. Die teks as sodanig is nie voldoende vir die ondersoek nie. 'n Meer omvattende benadering is nodig om die sosio-historiese konteks van die lesers vas te stel. Stanton (1992:73) beskryf die proses soos volg en beklemtoon tegelyk die kritiek teen die teksimmanente benadering: "In order to uncover the conventions and assumptions shared by the evangelist and his readers, it is necessary to use all the historical, philological and social-scientific tools at our disposal in order to set Matthew's gospel as firmly as possible in the context of earliest Christianity in the first century Graeco-Roman and Jewish worlds. Here is a further reminder that 'text immanent' approach is a blind alley for interpreters of ancient texts." Louw (1984:18-24) beklemtoon die primêre lees van die teks.
- Die mondelinge oordra van die teks is 'n ander dimensie van die verhouding tussen die eerste hoorders en die teks. Die lees van die teks in die Grieks-Romeinse wêreld was oorwegend die hardop lees van die teks, "...that reading in the Greaco-Roman world was 'predominantly reading aloud, performance in fact'" (Stanton 1992:73, 74).

Ten spyte van die baie navorsing op die struktuur van die teks van Matteus, is daar

nog geen konsensus nie (vgl afdeling 6.2). Die rede hiervoor is waarskynlik omdat Matteus bedoel was om hardop gelees te word en nie in stilte bestudeer te word nie. Baie strukturele merkers van veral die korter eenhede is bedoel vir die mondelinge oorlewering. Die eerste-eeuse mense was primêr hoorders in plaas van lesers.

Both readers and listeners would appreciate the care the evangelist took with the structure of shorter sections, but the division of the whole gospel into three, four, or five major sections was less important. Readers and listeners both knew the overall “story line”; on any given occasion the story could be resumed at many different points (Stanton 1992:75).

2.2.6 Samevatting

Die literêre kritiek neem die genre of vorm van die evangelies in ag, alhoewel nie genoegsaam nie. Narratologie het `n nuwe dimensie na vore gebring op die ruimtelike aspek of topologie van die evangelies. Dit toon die betekenisemoontlikhede van die verskillende ruimtelike relasies in die evangelies aan. Die agtergrondstudie van die Nuwe Testament kry wel aandag met die sosio-historiese ondersoek na die wêreld van die teks. Vorster (1988) toon aan dat `n verskuiwing plaasgevind het in die rigting van navorsing op die sosiale dimensies van die Nuwe Testament. Dit is duidelik uit die navorsing van Van Aarde (1982), Kingsbury (1986), Combrink (1991) en Van Aarde (1994), dat die narratiewe eksegeese nie voldoende aandag aan die ruimtelike aspekte verleen het nie. Combrink (1991:8) verwys net een keer na die berg-tipologie in Matteus, terwyl Kingsbury (1986:27-29) oppervlakkig verwys na die ruimte-aspek op topologiese vlak. Van Aarde (1994:117-126) verwys kursories na die topologiese en geografiese data as teologiese belangeruimtes. Die huidige navorsing volg die tendens wat in Van Aarde se werk begin is deur die teologiese belangeruimtes in die Matteus-evangelie as geheel te ondersoek.

In afdeling 1.2-1.2.3 is die leemtes van die historiese kritiek, literêre kritiek en die sosiaal-wetenskaplike benaderings aangetoon. `n Kombinasie van die narratologiese model en sosiaal-wetenskaplike modelle (kyk Van Eck 1995) kan gebruik word om die leemtes in die navorsing aan te vul. Meer aandag sal gegee word aan die topologie in die Matteus-evangelie deur die gebruik van `n narratologiese model wat ruimte funksioneel bestudeer. Die literêre kritiek kan aangevul word met sosiaal-wetenskaplike modelle in die ondersoek na die agtergrond of sosiale konteks van die

Nuwe Testament, sodat die data gesistematiseer en gestruktureer kan word. Die model van die gevorderde agrariese samelewing dien as verwysingsraamwerk waarbinne die Bybelse jubilee in Matteus verstaan kan word. Die sosiaal-wetenskaplike modelle kan die historiese afstand tussen die teks en die leser oorbrug, asook die dwalings van anakronisme en etnosentrisme vermy.

2.3 DIE SOSIAAL-WETENSKAPLIKE BENADERING TOT DIE UITLEG VAN DIE NUWE TESTAMENT

2.3.1 Inleiding

Die doel van hierdie afdeling is om `n oorsig te gee van die sosiologiese of *sosiaal-wetenskaplike benadering* in Nuwe-Testamentiese navorsing. Die oorsig is kursories en maak nie aanspraak op volledigheid nie. Elliott (1993:138-174) gee `n volledige literatuurlys (waarvan `n groot deel kronologies is) van sosiaal-wetenskaplike navorsing vanaf 1970-1992 en is reeds `n dekade uitgedateer. Osiek (1992:88-95) het verder `n kort oorsig artikel geskryf waarin verdere bronverwysings gevind kan word. In Suid Afrika verteenwoordig die werke van Van Staden (1991) en Van Eck (1995) sosiaal-wetenskaplike navorsing op die Nuwe Testament wat as intensiewe naslaanwerke kan dien.

Van Staden (1991:26-67) gee `n volledige oorsig oor bestaande benaderings binne die sosiaal-wetenskaplike ondersoek van die Nuwe Testament. Die *sosiologiese wetenskap* onderskei tussen *sosiologie, antropologie en psigologie*. Verder word die teoretiese aspekte van die onderskeie benaderings binne die sosiaal-wetenskaplike benadering (*strukturele funksionalisme, konflikteorie en simboliese interaksionisme*) volledig deur Van Staden (1991:105-145) verduidelik. Elliott (1988; vgl Botha 1989:480-509; Van Staden 1991:114; Osiek 1992:88-95) onderskei breedweg tussen twee benaderings in die sosiale wetenskap, naamlik die *deskriptiewe benadering* en die *verklarende benadering*. Die deskriptiewe benadering word ook die *sosio-historiese benadering* genoem. Die *sosiale beskrywing of sosio-historiese navorsing* is nie *sosiologies* nie. Die sosio-historiese navorsing is `n *beskrywing* van die historiese konteks van die teks van die Nuwe Testament (Van Staden 1991:30). `n Sosiale beskrywing akkumuleer data wat relevant is vir die *historiese verstaan* van die *agtergrond* van die Nuwe-Testamentiese teks vanuit die Bybelse en buite-Bybelse bronne. Die historiese konteks van die teks word vanuit die databasis *ge-rekonstrueer*.

Die data word na gelang van die omstandighede of behoefte aanmekaar gesit soos 'n legkaart. Die teks word slegs gesien as *basiese sosiologiese informant* wat sosiale data bevat van diverse onderwerpe (vgl Elliott 1988; Botha 1989:488-509; Van Staden 1991:32-33; Osiek 1992:88-95). Eksponeer van bogenoemde benadering is Theissen (1978), Malherbe (1977), Gager (1979) en Meeks (1983) (kyk Botha 1989:492; Van Staden 1991:34-38 vir verdere literatuurverwysings).

Die *sosiologiese analise* kan vervang word met die breë benaming van *sosiaal-wetenskaplike benadering*. Simplisties gestel maak hierdie benadering gebruik van omvattende sosiaal-wetenskaplike *modelle en teorieë* waarmee die historiese verwysingsraamwerk *gekonstrueer* word. Dit gaan om 'n konstruksie van 'n *sosiale sisteem* aan die hand van antropologiese modelle (vgl Botha 1989:491). Sosiologie kan gedefinieer word as die wetenskaplike studie van al die *sisteme van sosiale interaksie*. 'n Belangrike aspek van sosiale interaksie is dat dit *geroetineerd* raak. Dit is 'n noodsaaklike vereiste vir die samelewing as 'n voortgaande sisteem (Van Staden 1991:26). Die roetineisering bring *orde en voorspelbaarheid* binne die interaksie, sodat die interaksiepatrone 'n sisteem vorm. 'n Sisteem verwys na 'n sekere verhouding en interafhanklikheid tussen onderskeie empiriese fenomene. Hierdie relasie en interafhanklikheid tussen die verskillende komponente het 'n interne orde en eenheid van die sisteem tot gevolg. 'n Sisteem het volgens Van Staden (1991:26) twee aspekte:

- 'n *Strukturele aspek*, bestaande uit interaksiepatrone wat uit spesifieke komponente bestaan en in interrelasie is; en
- 'n *funksionele aspek*, bestaande uit die bydrae wat die onderskeie komponente tot die dinamiek en funksionering van die sisteem as 'n geheel maak.

Eksponeer van die sosiaal-wetenskaplike benadering is onder andere Malina (1981) en Elliott (1981) (kyk Botha 1989:486; Van Staden 1991:53-59).

Volgens Osiek (1992:90) is een van die probleme van die sosiaal-wetenskaplike benadering die vlak van abstraksie waarop die modelle funksioneer. Verskillende modelle funksioneer op verskillende vlakke van abstraksie. Ses vlakke van abstraksie word onderskei:

- Op die eerste vlak is die veronderstelling van die *basiese sosiale instellings* in alle kulture, naamlik familiële, ekonomie, politiek en godsdiens. Dit is nie noodwendig dat al vier in alle kulture onafhanklik funksioneer nie.
- Tweedens is daar modelle van sosiale samestelling en dinamiek, byvoorbeeld *strukturele funksionalisme, konflik en simboliese interaksie* wat sekere kulture transendeer, maar wat waarskynlik nie in alle kulture funksioneer nie (vgl Van Staden 1991:105-145 vir 'n bespreking van bogenoemde drie modelle).
- Derdens is daar die *makrososiologiese vlak van klassifikasie* van 'n samelewing. In die huidige studie is dit die *pre-industriële gevorderde agrariese samelewing* met die *hiërargies-geordende sosiale klassifikasie* struktuur (kyk ook Lenski *et al* 1991; Duling 1992; vgl hoofstukke 4 en 5).
- Op die vierde vlak is die *geografiese en historiese entiteit* wat *Mediterreens* genoem word, of Mesopotamies-Mediterreens as die Midde Ooste ook ingesluit word. Die Mediterreense samelewing vertoon karakteristieke waardes, soos eer/skande, familiële verwantskap, reinheidklassifikasies wat dwarsoor die sosiale vlakke van die kultuur opereer. Die veronderstelling van die huidige studie is, dat die eerste-eeuse Mediterreense samelewing wat ten grondslag lê van die evangelies, 'n gevorderde agrariese samelewing verteenwoordig (soos deur Lenski 1991 en andere beskryf is). Die familiële instelling is die primêre instelling in bogenoemde samelewing.
- Vyfdens is die modelle wat die spesifieke *verstaan van die self, patrone van gedrag en interaksie binne 'n sub-groep in die kultuur* verduidelik. Dit sluit in die verduideliking van die maniere waarop die kernwaardes van die kultuur versterk, geherinterpreteer of verwerp word. Voorbeelde is die wêreld van die vrou op elke sosiale vlak, die Jesus-beweging en die ontwikkeling van die vroeë Christelike groepe.
- Laastens, is daar spesifieke elemente van *sosiale simbolisering en interaksie* binne 'n sub-groep wat die waardes van die dominante kultuur weerspieël, maar wat hulle eie interpretasie en funksie mag hê, byvoorbeeld wysheid Christologie of huishoudelike kodes.

Vervolgens sal enkele van die ander sake waarna Osiek (1992) verwys, vanuit die resente sosiaal-wetenskaplike navorsing aangespreek word, soos onder andere, die

vraag wat sosiaal-wetenskaplike kritiek is, die verband met die historiese kritiek, die kultuur-historiese afstand, die *emic/etic* onderskeid, sinkroniese en diakroniese navorsing en legitimasie.

2.3.2 Wat is sosiaal-wetenskaplike kritiek?

Sosiaal-wetenskaplike kritiek¹⁸ is 'n komponent van die histories-kritiese eksegeese. Dit bestudeer Bybelse tekste as betekenisvolle samestellings van taal wat kommunikeer tussen die outeurs en die gehoor. Binne die kommunikasieproses bestudeer die sosiaal-wetenskaplike benadering die volgende aspekte:

- 1) not only the social aspects of the form and content of texts but also the conditioning factors and intended consequences of the communication process;
- 2) the correlation of the text's linguistic, literary, theological (ideological), and social dimensions; and 3) the manner in which this textual communication was both a reflection of and a response to a specific social and cultural context - that is, how it was designed to serve as an effective vehicle of social interaction and an instrument of social as well as literary and theological consequence (Elliott 1993:7).

Uit genoemde definisie is dit duidelik dat die sosiaal-wetenskaplike benadering 'n subdissipline van die eksegeese is. Die benadering is aanvullend tot die historiese kritiek en nie 'n nuwe paradigma nie. Elliott (1993:13, 14) gebruik terme soos *complement, expanding and improving* (teenoor Van Aarde se *adaptation*, in Van Eck [1995:80, 84, 85]) om die rol van die benadering aan te toon.

Die sosiaal-wetenskaplike benadering poog spesifiek om Bybelse tekste binne hulle sosiale en kulturele konteks te bestudeer. Elliott (1993:8) beskryf die doel van die benadering soos volg:

Social-scientific criticism, in its turn, studies the text as both a reflection of and a response to the social and cultural settings in which the text was produced. Its aim is the determination of the meaning(s) explicit and implicit in the text, meanings made possible and shaped by the social and cultural systems inhabited by both authors and intended audiences.

Die analise van die tekste vind plaas in samewerking met die studie van die sosiale en

kulturele sisteme waarin die tekste ontstaan het en wat hulle betekenis-verwysingsraamwerk vorm. Tekste dien as voertuie van sosiale interaksie. Die kontekste wat deur die sosiaal-wetenskaplike benadering beskryf word, kan soos volg getipeer word:

(T)he contexts of these texts and the patterns of behavior they describe, likewise, are social contexts, environments involving pluralities of persons and groups, and shaped by economic and societal conditions, structures and processes. In their language, content, structure, strategies, and meaning, then, these texts presuppose, encode and communicate information about the social systems in which they were produced and to which they were a response (Elliott 1993:10).

Die navorsing van die sosiaal-wetenskaplike benadering tot die Nuwe Testament en die konteks daarvan het twee moontlike fokuspeunte, naamlik aan die een kant, die sosiale en kulturele toestande, kenmerke en kontoure van die vroeë Christendom en die sosiale agtergrond daarvan. Die sosiale wetenskappe konstrueer teorieë en modelle om data in te samel en te analiseer wat meer lig kan werp op die uitstaande kenmerke van die antieke Mediterreense en vroeë Christelike samelewing en kultuur (Elliott 1993:32). Die ander fokuspunt is eksegeties van aard en fokus op die interpretasie van die Bybelse teks. Die sosiaal-wetenskaplike benadering is aanvullend tot die ander kritiese metodes en ondersoek die struktuur, inhoud, strategie en die retoriese bedoeling van die teks binne die sosiale konteks daarvan. Die teksteorie grondliggend aan die benadering beskryf Elliott (1993:33) soos volg: "...the text (is) an encodement of information concerning the social system, as containing a message that is both ideational and pragmatic in nature, and as a medium of social interaction." Bogenoemde twee fokuspeunte is komplementêrend tot mekaar. Elliott (1993:33) beskryf die samewerking soos volg: "As a social-scientific study of the biblical world provides the social and cultural maps for locating and interpreting the biblical documents, so a social-scientific criticism of the biblical documents provides the detail by which the broader delineations of social history are corroborated and critiqued." Die resultaat van die navorsing is 'n verstaan van die vroeë Christendom in terme van allesomvattende sosiale, kulturele en godsdienstige fenomene. Elliott (1993:35) beskryf die resultaat soos volg:

Such study has achieved a more comprehensive contextualization of the biblical writings and a more accurate understanding of the correlation of religious thought and belief with the realities of ancient everyday life. Finally, by clarifying the difference between the historical conditions, social institutions, and cultural scripts proper to the biblical writings and those proper to the modern interpreter, social-scientific criticism provides a clearer framework for reading and use of the Bible and biblical history by the contemporary student (my kursivering - GV).

2.3.3 Die verband met die historiese kritiek

Uit die beskrywing van die eksegetiese paradigmas is dit duidelik dat daar 'n leemte bestaan in die ondersoek na die plek en funksie van die sosiale agtergrond in die interpretasie van die Nuwe-Testamentiese tekste. *Formgeschichte* het vanuit die positivistiese historisme gepoog om die presiese situasie van 'n spesifieke *Gattung* te bepaal. *Traditionsgeschichte* het verskeie kontekstuele vlakke vasgestel wat binne sekere historiese omstandighede ontstaan het. Elliott (1993:12) merk tereg op dat bogenoemde twee benaderings van die historiese kritiek nie daarin kon slaag om hulle beloftes na te kom nie. Du Toit (1997) toon aan dat teks en verwysing die fundamentele probleem van die inleidingswetenskap is.

Op grond van bogenoemde navorsingsleemtes probeer die sosiaal-wetenskaplike benadering om moontlike antwoorde te gee op die agtergrondstudie van die Nuwe Testament. Die sosiaal-wetenskaplike benadering verteenwoordig nie 'n paradigma-skuif nie, maar wil die historiese kritiek verbeter, komplementeer en uitbrei. Om die betekenis wat die antieke tekste kommunikeer, te verstaan en om die sosiale dimensies van beide tekste en hulle kontekste te ondersoek, moet 'n sosiaal-analitiese vaardigheid by die konvensionele historiese kritiek gevoeg word (kyk Elliott 1993:11; vgl Joubert 1994:36). Die histories-kritiese benadering kort 'n *sociological imagination* en sosiaal-wetenskaplike metodologie om die beperkte fokus op die historiese, literêre en ideologiese sake aan te vul (Elliott 1993:13). Die sosiaal-wetenskaplike kritiek komplementeer die tradisionele histories-kritiese analise van die Bybel, sodat dit in staat is om te doen waarvoor dit bedoel is, naamlik:

(T)o yield an understanding of what authors said and meant within the contours

of their own environment. Social-scientific criticism does so with an orientation and method whose questions and objectives, modes of analysis and processes of explanation, are guided and informed by theory, methods, and research outcomes of the social sciences (Elliott 1993:14).

Die sosiaal-wetenskaplike benadering vul dus die histories-kritiese metode aan met perspektiewe, teorieë, modelle en navorsing van die sosiale wetenskappe, sodat die Bybelse tekste binne hulle kontekste genoegsaam verstaan kan word. Dit bring nie noodwendig nuwe data na vore nie, maar maak dit moontlik om bestaande data beter te verstaan in 'n nuwe en meer omvattende teoretiese verwysingsraamwerk. Dit het dus 'n *heuristiese funksie* en stimuleer daardeur die verbeelding en verruim die konseptuele horisonne (Elliott 1993:15).

2.3.4 Die kultuur-historiese afstand

Die sosiaal-wetenskaplike benadering poog om die kultuur-historiese afstand tussen die antieke tekste en hulle sosiale omstandighede en die twintigste eeu te oorbrug deur middel van teorieë en modelle. Die moderne lesers is histories, geografies en kultureel ver verwyder van die antieke tekste en hulle kontekste. Elliott (1993:10) beskryf hierdie afstand soos volg:

These biblical writings are texts written in foreign language (Greek, Hebrew, Aramaic) encoding elements of cultures and social systems alien to those of most modern readers. ... (these texts) consists of documents written in what anthropologists call a "high context" society where the communicators presume a broadly shared acquaintance with and knowledge of the social context of matters referred to in conversation or writing. Accordingly, it is presumed in such societies that contemporary readers will be able to "fill in the gaps" and "read between the lines".

Die vooronderstelling is dat die moderne leser kennis van die sosiale sisteem sal hê of *reading scenarios* om die kommunikasie van die antieke tekste te verstaan. Bogenoemde senarios is nodig om die dwalings van anakronisme en etnosentrisme te vermy by die lees van antieke Mediterreense tekste. Anakronisme beteken om inligting van die huidige sosiale konteks in die teks in te lees, eerder as om die teks te lees ooreenkomstig die eie, kontemporêre sosiale-en-kulturele sisteem (Elliott

1993:11).

2.3.5 Die *emic* en *etic* data

2.3.5.1 Die onderskeid tussen *emic* en *etic*

Die onderskeid tussen *emic* en *etic* het ontstaan binne die kulturele antropologie. Maar die definisie daarvan is nie baie duidelik nie (kyk Craffert 1994:2). Pike (1990:30) het eerste hierdie onderskeid in 1949 gemaak. Harris (1976:329-350) het later, eers in 1964, *emics* en *etics* in antropologiese studies gepopulariseer. Die onderskeid tussen *emic* en *etic* is deur die eksponente van die sosiaal-wetenskaplike benadering oorgeneem en toegepas in die gebruik van modelle in die eksegeese van die Nuwe Testament.

Die tyd het nou aangebreek om verby sosiale beskrywing te beweeg na sosiaal-wetenskaplike analise van Bybelse tekste. Die *social history* het ook misluk omdat dit nie verder gaan as om sosiale data te versamel en te beskryf nie. Wat nodig is, is die gebruikmaking van omvattende metodes vir sosiaal-wetenskaplike interpretasie (Elliott 1993:13). Die sosiale beskrywing het ook nog nie die sosiale en kulturele sisteme wat kenmerkend is van die antieke Mediterreense samelewing, verdiskonteer wat hulle onderskei van die moderne interpreteerders van die Bybel nie. 'n Gesofistikeerde metode is nodig wat die Bybelse geskrifte ondersoek en verstaan as produkte van en reaksies van hulle sosiale en kulturele samelewings.

Duidelike onderskeid moet dus getref word tussen benaderings wat gerig is op suiwer *sosiale beskrywing* aan die een kant en die sosiaal-wetenskaplike verklaring en die gebruik van sosiaal-wetenskaplike teorie en modelle aan die ander kant (Richter 1984:77-90; Botha 1989:480-506; Elliott 1993:20; 38). Bogenoemde onderskeid word in antropologie die *emic* en *etic* inligting en perspektiewe genoem. Die onderskeid is na analogie van die linguïstiese onderskeid tussen *fonemika* (na aanleiding van spraakklanke) en *fonetika* (die wetenskap van spraak klanke as elemente van taal). Elliott (1993:38) onderskei soos volg tussen *emic* en *etic*:

(T)he term *emic* identifies information provided by the “natives”, accounts of phenomena as perceived, narrated, and explained according to the experience, folk knowledge, conceptual categories, ratiocinations, and rationalizations of the indigenous narrators in their historical, social, and cultural locations.

The term *etic*, on the other hand, identifies the perspective of the external investigator or interpreter as determined by his or her different social, historical, and cultural location, experience, and available knowledge and the conceptual categories used for analyzing these same phenomena.

Emic beskrywings en verklarings vanuit die perspektief van die inheemse mense, beskryf die wat en hoe van hulle denke, maar nie die hoekom nie. Die *etic* konstruksie poog om te verklaar hoe inheemse konsepte en persepsies korreleer met en beïnvloed is deur sosiale en kognitiewe faktore deur gebruik te maak van kruis-kulturele vergelyking en deur faktore in ag te neem wat nie in inheemse verslae genoem is nie (Elliott 1993:39). Die moderne navorser en interpreteerder gebruik kategorieë en interpreteer emiese data volgens *etic* konsepte, teorieë, modelle, kennis en kontemporêre wetenskaplike kanons. Elliott (1993:39) beskryf die onderskeid tussen *emic* en *etic* aan die hand van die volgende voorbeeld: “Thus the ancient ‘native’ speaks of rulers such as ‘kings’ and ‘ethnarchs’, whereas the modern investigator classifies both within the more comprehensive and abstract category of ‘government’.”

Die metode van analise moet dus onderskei tussen die sosiale stand van die interpreteerder en die sosiale stand van die outeur en die objek wat geïnterpreteer word. *Social location* (Rohrbaugh 1987:103-119; Van Staden 1991:68; kyk afdeling 3.4.3) omsluit hier alle faktore wat 'n persoon of groep beïnvloed, hulle sosialisering, ervarings, persepsies, rasonale verwysingsraamwerk en perspektief op die realiteit. Alle kommentare en wetenskaplike studies van die Bybel en die antieke wêreld werk met emiese data, maar verskuif noodwendig na *etiese* kategorieë wanneer hulle poog om die bewyse te verklaar vanuit een kultuur met sosiale en kulturele konstruksie vanuit hulle eie tyd. Bogenoemde onderskeid erken die feit dat verskillende kulture verskillende maniere het vir die konstruering, beskrywing en verklaring van die realiteit soos hulle dit ervaar. Tegelykertyd erken dit die integriteit van verskillende persepsies en beskrywings van die realiteit, omdat elkeen beïnvloed en gevorm is deur spesifieke gedeeltes verwysingsraamwerk en sosiale stand. Verder erken dit die beperkings van alle vertalings (Elliott 1993:39).

2.3.5.2 Kritiek teen die *emic* en *etic* onderskeid

Craffert (1994:1-21) opper heftige kritiek teen Nuwe-Testamentici (Elliott 1993; Pilch 1991, 1993; Van Staden 1991; Van Eck 1993) wat bogenoemde onderskeid ongekwalfiseerd oorgeneem het. Craffert toon die volgende gevare aan in die onderskeid tussen *emic* en *etic* data.

- Die grootste gevaar in die gebruik van die onderskeid lê in die *cross-cultural* interpretasie waar groot klem gelê word op die voorkoming van die dwalings van anakronisme en etnosentrisme (Craffert 1994:1).
- *Emic* data het alleen waarde deurdat dit die data verskaf wat deur wetenskaplike modelle verklaar moet word. Die Nuwe-Testamentiese tekste is dan net die antropoloog se veldboek vol emiese data, of dit word gereduseer tot 'n *source-book* (Craffert 1994:11).
- *Emic* en *etic* is nie twee opeenvolgende fases in die interpretasieproses nie. Dit is ook nie die beskrywing van verskillende konsepte wat deur verskillende kulture gebruik word nie, naamlik *emic* vir die *native's point of view* en *etic* vir die wetenskaplike navorser wat *social-scientific models* gebruik nie.

If emics is used for categories and concepts in their culture and etics for categories and concepts (even if it is that of social sciences models) in our culture, it is stating the obvious dilemma faced in cross-cultural interpretation. That does not contribute in any way to bridging the gap between cultures (Craffert 1994:2).

- *Emic* en *etic* is twee opponerende definisies van antropologie: “respectively a mentalist (idealist) and a behaviourist (materialist) perspective” (Craffert 1994:3). *Emic* is die vermoë van die *outsider* om presies net soos die *insider* te praat, te loop, dink en op te tree. Konsensus bestaan onder die *insiders* dat die “*outsider* is matching the shared perceptions characteristic of their culture.” *Etic accounts* is volgens Craffert (1994:3)

cross-culturally applicable and pass the test when they are “in accord with the epistemological principles deemed appropriate by science; in other words, any and all *etic* constructs must be precise, accurate, logical, comprehensive,

replicable, falsifiable, and observer-independent". Emics, then are valid culturally and etics cross-culturally.

Craffert (1994:4) kom tot die slotsom dat: "...as tools shaped by that history they represent different definitions of anthropology and consequently different ways in bridging the distance between cultures - respectively an interpretive way and a scientific way."

- Vir Craffert gaan dit nie oor die onderskeid tussen *emic* en *etic* nie, maar om 'n dialektiese karakter van beide binne 'n interpretatiewe proses.

...two phases of the single interpretive process need to be kept intact: sorting out what the subjects are up to while at the same time moving towards a position of conversation between independent cultural systems. The enquirer is placed in a single process of interpretation, forever shuttling between two focus points, which can be identified but not easily separated.

Dit gaan nie om 'n onderskeid nie, maar om 'n ontmoeting en vergelyking tussen twee onderskeie kulturele sisteme binne 'n interpretasieproses. Interpretatiewe antropologie het ten doel om vas te stel "...whether the distance between the two cultural systems is successfully bridged; whether a comparison succeeded in bringing into focus both cultural systems at the same time" (Craffert 1994:6). Dit lyk asof Nuwe-Testamentici kennis geneem het van Craffert se kritiek, maar die onderskeid met in agneming van die gevare word gehandhaaf.

2.3.6 Sinkroniese en diakroniese navorsing

Die sosiaal-wetenskaplike navorsing kan of sinkronies of diakronies wees. Dit wil sê, dit kan fokus op een samestelling van sosiale fenomene en hulle interrelasie op 'n gegewe tyd en plek (*sinkronies*). Andersins, kan aandag gevestig word op die sosiale beweging en verandering oor die tyd heen (*diakronies*). Elliott (1993:15, 55) stel dat: "Cross-cultural analysis, moreover, can be undertaken with a comparison and contrast of the salient features and contours of societies either close or distant in terms of time, space, and material conditions."

Elliott (1993:54) gebruik die begrippe *situasie* en *strategie* in plaas van die konvensionele eksegetiese terme van *occasion* en *purpose* van 'n geskrif. *Situasie*

verwys na die sosiale omstandighede en interaksies wat die skryf van `n teks gemotiveer het (sosiale versteuring of konflik, bedreiging van groepkohesie en verbintenis, probleme met groepgrense, konflik oor legitieme gesag, feesgeleenthede, ensovoorts). *Strategie* (in plaas van *doel of intensie*) verwys na die feit dat die teks spesifiek ontwerp is deur die outeur om die gehoor te oortuig tot `n spesifieke optrede. Kortliks saamgevat beteken dit dus: “Social-scientific criticism thus aims at discovering how a given document was designed as an author’s motivated response to a specific situation and how it was composed to elicit a specific social response on the part of its audience” (Elliott 1993:54; vgl Van Eck 1995:78, 79).

Die situasie van die teks sluit verskillende vlakke en fases in. Die makrososiologiese vlak van `n teks se situasie sluit die totale sosiale en kulturele sisteem in, waarvan die teks `n produk is. Die mikrososiologiese vlak verwys na die meer spesifieke sosiale omstandighede en kenmerke van spesifieke sender(s) en ontvanger(s)¹⁹. Die situasie van die teks kan *sinkronies* benader word, dit wil sê, die sosiale relasies en plek van die outeur en hoorders, die huidige sosiale en kulturele gedragpatroon en die relasies op `n gegewe tyd. *Diakroniese* ondersoek bepaal hoe die teks temporeel en sosiaal staan in relasie met ander tekste en tradisies wat `n verbintenis met die teks het, byvoorbeeld die sinoptiese evangelies in relasie tot mekaar (kyk Osiek 1992:90).

2.3.7 Legitimasie

Legitimasie (kyk Berger & Luckmann 1967; vgl Van Staden 1991:94-96) is die samestelling van maniere hoe `n sosiale instelling verduidelik en regverdig word aan die lede van die samelewing. Die polemieks teenoor die hoofstroom om hulleself af te grens en te onderskei van die moederliggaam is deel van die legitimasiestruktuur. Die vyandige reaksie van die moederliggaam word gebruik vir interne versterking deur die nuwe groep. Twee verdere aspekte kan genoem word om die begrip legitimasiestruktuur te verduidelik. Eerstens, is dit die moederliggaam wat verantwoordelik is vir die skeuring. Vanuit die perspektief van die vroegste Christene in Palestina is Israel mislei deur hulle hardkoppige, blinde en bose leiers om nie vir Jesus die Messias, die Seun van God te erken nie. Die kerk as die “nuwe volk” is die ware volk van God, die erfgename van God se beloftes en koninkryk (kyk Matt 21:43). Volgens Matteus is die skeuring deur Jesus voorsien en uitgevoer op God se inisiatief. Tweedens bevat Matteus verskeie legitimasiestruktuurformules, onder andere Jesus se verwerping en God se

aanvaarding van heidene in Matteus 2. Verder funksioneer Matteus se beklemtoning dat Jesus inderdaad die vervulling van die Wet en die Profete is, ook as legitimasië-formule (vgl Stanton 1992:105,106).

2.3.8 Sosiaal-wetenskaplike navorsing ten opsigte van Matteus

Die sosiologiese ondersoek na aspekte in die Matteus-evangelie kan die redaksiekritiese en literêr-kritiese benaderings aanvul. Elliott (1994:55) toon die verskil tussen die verskillende benaderings duidelik aan. Die meeste geleerdes aanvaar dat Matteus in Antiochië geskryf is, maar daar bestaan nog geen konsensus daaroor nie. Die kritiek teen die sosiaal-historiese benadering kan soos volg verduidelik word:

But even if we could be certain about the geographical setting of the gospel, a further problem would remain. The social historian's eye often alights on incidental details, but it is often difficult to know whether such details in Matthew reflect the social setting of the earlier traditions used by the evangelist, or his own social setting (Stanton 1992:86).

Volgens Stanton (1992:87) kan die sosiologiese modelle²⁰ nie ons leemtes in historiese kennis vul nie. Sosiologiese modelle is nie wette wat in alle omstandighede toegepas kan word nie. Die doel en funksie van sosiologiese modelle word soos volg deur Stanton (1992:87) verduidelik: "They are heuristic: they enable us to notice things about the evidence which we might otherwise overlook. They enrich historical study; at best, they may provide support for particular historical hypotheses or reconstructions. In short, they enable us to read Matthew's gospel more sensitively by clarifying its social setting."

Die sosiologiese teorie gebruik modelle wat gekonstrueer is op grond van kruiskulturele²¹ studies op 'n wye reeks fenomene vanuit verskillende historiese periodes. "These distant comparisons are based on sets of similarities in the behaviour of individuals, groups and communities in a range of cultural settings. In spite of obvious differences, striking recurrent patterns can be observed which are not specific to a particular culture or historical setting" (Stanton 1992:87). Stanton (1992:88) onderskryf die komplementêre gebruik van *distant-and-close comparisons* binne die sosiologiese teorie. *Close comparison* is 'n vergelyking met 'n ander dokument vanuit dieselfde historiese tydperk as Matteus, naamlik die eerste eeu (bv die

Damaskus-dokument). *Distant comparisons* is moderne sosiologies-teoretiese oorwegings. Die agtergrond van Matteus word volgens bogenoemde benadering soos volg beskryf:

Matthew's gospel and the Damascus Document come from strikingly similar settings: they were both written for "sectarian" communities which were in sharp conflict with parent bodies from which they had recently parted company painfully. Both writings functioned as "foundation documents" for their respective communities; they used several strategies to "legitimate" the separation (Stanton 1992:88).

ʼn Voëlvlug oor die literatuurverwysings van Elliott (1993:138-174) toon slegs enkele sosiaal-wetenskaplike artikels of publikasies²² op die Matteus-evangelie. ʼn Oppervlakkige klassifisering van die literatuur toon aan dat die meeste navorsing op Matteus gedoen is op *abstraksie vlakke* (kyk Osiek 1992:88-95; kyk ook afdeling 2.3.1.) twee, vier, vyf en ses. Die abstraksie vlakke een en drie, met die uitsondering van Duling (1992) se artikel en Vledder (1994) se proefskrif, het weinig of geen aandag geniet nie.

2.3.8.1 Die sektariese gemeenskappe

Sektarianisme is ontwikkel deur Ernst Troeltsch (1911) en later verder ontwikkel deur Max Weber (1968). Wat is ʼn sekte? White (1988:14) gee die volgende kruis-kulturele definisie van sekte (vgl die *distant comparison* - GV): "a deviant or separatist movement within a cohesive and religiously defined dominant culture. Thus despite expressed hostilities and exclusivism, the sect shares the same basic constellation of beliefs or 'worldview' of the dominant cultural idiom". Blenkinsopp (1981:1-2) gee ʼn duidelike beskrywing van die eienskappe van baie van die groepe in die tweede tempel Judaïsme en in die vroeë Christendom (vgl *close comparisons* - GV):

A sect is not only a minority, and not only characterized by opposition to norms accepted by the parent-body, but also claims in a more or less exclusive way to be what the parent-body claims to be. Whether such a group formally severs itself, or is excommunicated, will depend largely on the degree of self-definition attained by the parent-body and the level of tolerance obtaining within it.

Op grond van bogenoemde definisies kan gevra word of die Matteus-evangelie en die evangelis se breë perspektief sektariese kenmerke vertoon? Die universaliteit of openheid van die gemeenskap se grense is tipies sektaries, omdat `n sekte nuwe lede moet werf om te oorleef. Die geslote karakter wat sommige aan `n sekte gee, is dus nie houdbaar nie. Die vinnige verspreiding en aanvaarding van die Matteus-evangelie in die vroeë Christendom ondersteun ook die sektariese oorsprong van Matteus. Die volgende feite ondersteun die sektariese oorsprong van die Matteus-evangelie:

The cumulative evidence from a sociological perspective for reading Matthew as a sectarian writing is strong. The evangelist and his readers have parted company with other strands of first century Judaism, especially Pharisaism (21:43). They perceive themselves to be under threat of persecution from their opponents (5:10-12, 10:17, 21:41-45, 22:6, 23:31-35), a somewhat beleaguered minority at odds with the parent body, and, to a certain extent, with the Gentile world (5:47, 6:7, 32, 10:18, 22, 18:7, 24:9). These are well-known features of sectarian groups, as are Matthew's emphasis on very stringent moral requirements (5:20, 48, 18:8-9, 19:11-12) and the strong internal discipline of "churches" (18:5-19) (Stanton:1992:94).

2.3.8.1.1 Distansiëring met die moederliggaam (*parent body*)

Die distansiëring met die moederliggaam word deur God geïnisieer, deur middel van `n individuele charismatiese leier (Matt 21:43). Die Fariseërs as leiers van die moederliggaam word in Matteus 23:2 positief voorgestel: Hulle sit op die troon van Moses. Maar die Fariseërs is blinde leiers (Matt 15:14; 23:16, 17, 19, 24, 26), wat nie deur die hemelse Vader geplant is nie en afgekap sal word (Matt 15:13). Hulle dreig voortdurend om diegene wat wegskeur, te vervolg (Matt 5:10-12; 10:17; 21:41-45; 22:5; 23:31-35), maar daar is `n sterk oortuiging dat die oordeel oor die leiers voltrek sal word (Matt 3:7-10; 8:12; 12:37; 15:13; 23:33-36).

Die polemieë met die godsdienstige leiers is een manier hoe die minderheidsgroep hulleself distansieer van die moederliggaam. "As is frequently the case, polemic is part of the sect's self-understanding as a distinct entity over against the parent body" (Stanton 1992:97). In Matteus is daar ander subtiele maniere hoe die *new people of God* hulleself onderskei van die moederliggaam, byvoorbeeld die geregtigheid van die

dissipels moet die geregtigheid van die Skrifgeleerdes en Fariseërs oortref (Matt 5:20, 6:1-18). Slegs die Fariseërs en Skrifgeleerdes word *rabbi* genoem, en natuurlik ook Judas wat na Jesus as Rabbi verwys (Matt 26:25, 49).

’n Baie belangrike eienskap van Matteus is die onderskeid tussen *ekklesia* en *sinagoge* (Matt 4:23; 9:35; 10:17; 12:9; 13:54; 23:34). Die *ekklesia* is deur Jesus gestig op grond van ’n Goddelike openbaring (Matt 16:18; 18:17) en die *sinagoge* is die self-identifisering van die moederliggaam. Bogenoemde bevestig dat die *new people* ’n nuwe selfidentifikasie gekies het om hulle te distansieer van die moederliggaam. *Ekklesia* en *sinagoge* verteenwoordig opponerende instellings (Stanton 1992:97). Die Matteus-evangelie is tipies ’n geskrif van ’n sektariese groep wat van die moederliggaam weggebreek het en hulle selfverstaan verwoord het. Die Matteus-evangelie dien as ’n *foundation document* om te verduidelik hoe die kerk en *sinagoge* se weë geskei het en om eersgenoemde se lewe vorentoe te ondersteun (Stanton 1992:106).

2.3.8.2 Die sosiale konflikteorie

Lewis Coser (1956; 1967) se konflikteorie bestudeer die gedrag van groepe. Drie waarnemings is van toepassing op sektes wat in konflik is met die moederliggaam. Vledder (1994) het ’n intensiewe studie gedoen op die toepassing van die konflikteorie op Matteus 8 en 9.

2.3.8.2.1 Sterk verhoudings lei tot intense konflik

Die beginsel is: hoe sterker die verhouding, hoe intenser die konflik. Die eenheid of verbondenheid en gelyktydige bestaan van opposisie in die intieme verhouding, bring ’n groter konflik. Hoe groter die betrokkenheid by mekaar is, lei jaloesie tot dieper en meer gewelddadige reaksies. Die *new people* verklaar dat hulle die ware volk van God is. Die moederliggaam was op ’n vroeër stadium aanvaarbaar (Matt 15:13; 23:2). Matteus beskryf die nabyheid van die sekte en moederliggaam baie duidelik:

Matthew’s gospel provides many further examples of “closeness”. Disciples of Jesus share the goal of the scribes and Pharisees, righteousness, but they are to surpass their rival in attainment (5:20). They do not reject the three central religious practices of their rivals, alms, prayer, fasting, but they carry them out with different motivation (6:1-18). They also have “prophets, wise men, and

scribes” (23:34; 10:41; 13:52) and seek “to make disciples of all nations” (23:15; 28:28-20) (Stanton 1992:99).

2.3.8.2.2 Sosiale konflik en grense

Sektes het baie duidelike grense en is onverdraagsaam teenoor minagting. `n Groep se grense word gevorm deur middel van konflik met die buitewêreld. Die groep identifiseer sigself in die stryd teenoor ander groepe. Sektes is ook eksklusief op grond van die konflik met die buitewêreld. Die eksklusiwiteit vereis dat hulle `n interne kohesiewe groep is. Die felheid van die reaksie teenoor die *inner enemy* is proporsioneel tot die felheid van die konflik met die buitestaanders. Stanton (1992:101) verduidelik die konflik soos volg: “A group in conflict will react with even more hostility to a heretic than to an apostate, for a heretic still shares many of the goals of his former fellow-members. Hatred is directed, not in the first place against opponents of its own view of the world order, but against dreaded rivals who are competing for the same end.”

Matteus toon wel `n sterk veroordeling van die oortreder of ontrou lede van die gemeenskap. Hulle verwerping en oordeel word duidelik beskryf (Matt 7:19, 23; 13:23, 36-43; 24:51). Bekering of herstel is wel moontlik. Matteus 24:51 beklemtoon dat ontrou Christene dieselfde oordeel of straf kry as die huigelaars, naamlik die skrifgeleerdes en Fariseërs in Matteus 23. Die ontrou en ongehoorsame lede van die gemeenskap is `n bedreiging vir die kohesie en stabiliteit van die groep, daarom volg hulle verwerping deur die groep.

2.3.8.2.3 Groepkohesie en sentrale beheer

Sterk groepkohesie as gevolg van konflik met buitestaanders of die buitewêreld van veroordeeldes, verg nie noodwendig sentrale beheer nie. Die sterk groepkohesie kan daartoe lei dat elke lid van die groep deelneem in die beheerproses. Egalitêre strukture word gevorm in plaas van hiërargiese strukture (vgl hoofstuk 6). Stanton (1992:103) verduidelik dit soos volg: “A sectarian community which perceives itself to be at odds with the parent body from which it has parted will have strong group cohesion and be much more likely to be egalitarian than to have a rigid internal structure. With the death of the charismatic leader, `routinization of charisma’ gradually takes place and eventually structures are developed.”

Wat Matteus betref, is die aanduiding van institusionele strukture ambivalent.

Sommige dele in Matteus dui daarop dat daar min of geen struktuur is nie (Matt 18:17-18; 23:8-12), terwyl ander weer dui op duidelike strukture (Matt 16:19; 18:18; 10:41-42; 23:24). Alhoewel die Matteus-gemeenskappe egalitêr is in teorie, is daar tog tekens van leierskapsrolle. Die velle konflik met die vyande buite die gemeenskap lei tot sterk groepskohesie, maar nie noodwendig tot interne strukture nie. In die verloop van tyd het die gemeenskappe wat Matteus gelees het, strukture gevorm. Terselfdetyd het die felheid van die stryd met die moederliggaam afgeneem.

2.3.9 Samevatting

Die sosiaal-wetenskaplike benadering poog spesifiek om Bybelse tekste binne hulle sosiale en kulturele kontekste te interpreteer. Die benadering gebruik modelle en teorieë om die data van sosiale en kulturele kontekste en sisteme te sistematiseer om 'n totale verwysingsraamwerk te vorm van waaruit die Bybelse tekste verstaan kan word. Dit gaan dus om die *omvattende kontekstualisering* van die tekste. Die huidige sosiaal-wetenskaplike navorsing op Matteus het modelle beskikbaar gestel, in terme waarvan die sosio-historiese data verstaan kan word. Die probleem is egter dat te min aandag gegee word aan die *topologiese of ruimtelike aspekte* van die Matteus-evangelie. Die gevolg van laasgenoemde leemte is dat die sosiaal-wetenskaplike model vir die gevorderde agrariese samelewing nog nie doeltreffend as verwysingsraamwerk benut is, waarbinne *die plek en funksie van die Bybelse jubilee binne die Matteus-evangelie* geïnterpreteer kan word nie

Die gevare van anakronisme en etnosentrisme is inherent aan die sosiologiese perspektief. Die interrelasionele gebruik van *distant comparisons* en *close comparisons* kan help om die gevare te oorkom binne 'n kruis-kulturele benadering. Die sosiologiese benadering fokus slegs op 'n enkele aspek, naamlik sektarianisme binne die sosiale konflik teorie. *Die doel van hierdie ondersoek kan soos volg gestel word: Die model van die gevorderde agrariese samelewing (hoofstuk 4) en die huisgebaseerde ekonomie van die eerste-eeuse Mediterreense samelewing (hoofstuk 5) is om 'n omvattende verwysingsraamwerk daar te stel, waarbinne die plek en funksie van die Bybelse jubilee in Matteus geïnterpreteer kan word. Die gebruik van die model sal die gevare van anakronisme, etnosentrisme en reduksionisme teenwerk.*

2.4. GEVOLGTREKKING

Bogenoemde drie benaderings, naamlik historiese kritiek, literêre kritiek en die sosiaal-wetenskaplike benaderings, behoort komplementêr en interaktief gebruik te word. Dit is die pad van Matteus-navorsing vorentoe. Die drie benaderings behoort verder gegrond te wees in die wêreld van die eerste eeu, om sodoende die gevare van anchronisme en etnosentrisme te voorkom.

Die geneties-kousale verklaring van die teks is kenmerkend van die historiese kritiek. Die geneties-kousale wording van die teks is tegelyk die verklaring van die teks. Teologiese afleidings word gemaak vanuit die samestelling van die evangelie. Die historiese kritiek beklemtoon die historiese gesitueerdheid van die teks of die afsonderlike teksfragmente en die leser, maar neem nie die teks as geheel ernstig nie. Die historiese kritiek is meer geïnteresseerd in die historiese wording van die teks en die onderskeie kontekste (*Sitze im Leben*) waarin hulle ontwikkel het.

Redaction critics need to attend to the ways ancient writers reshaped earlier traditions. In the elucidation of first century texts, modern literary theory must be underpinned by a keen awareness that ancient and modern literary conventions are not always congruent. Some literary strategies are common to ancient and modern narrators, but some are not, and we ignore the differences at our peril. Sociological considerations based on comparisons with similar ancient societies will be more compelling than “distant comparisons” with societies and groups in very different cultural, religious and historical settings. A healthy scepticism about claims of cross-cultural continuity is in order (Stanton 1992:108).

Redaktionsgeschichte se konsensus oor Matteus se afhanklikheid van Markus en die Q hipotese oorleef steeds meer en meer aanslae. Die gevolgtrekking is dat drie gevare deur navorsing in die historiese kritiek vermy moet word, naamlik *reduksionisme*, *subjektiwisme* en *sirkelredenasie*.

- Die gebruik van weglatings, uitbreidings en herrangskikkings is styltegnieke en nie kriteria vir historisiteit nie. Die keuse van die tweebronneteorie beïnvloed ook die toepassing van *Redaktionsgeschichte*. *Redaktionsgeschichte* fragmenteer die perikope as hulle net die byvoegings tot die tradisies alleen

bestudeer. Die ondersoek is dus *reduksionisties* van aard. Die teologie moet gesoek word in tradisie en redaksie en nie in redaksie alleen nie. Die komposisiekritiek, wat 'n oorgangsfase is, korrigeer *Redaktionsgeschichte* deur te fokus op die geheel van die onderskeie evangelies en die soeke na patroonmatighede in die ondersoek na die teologie (Osborne 1992:667).

- *Subjektivisme* is 'n ander groot gevaar. Studies wat dieselfde data gebruik, lei tot verskillende konklusies; dus is geen gewaarborgde resultate in *redaktiongeschichliche* ondersoek moontlik nie. Alle moontlike hermeneutiese metodes moet gebruik word, asook die interaksie tussen verskillende teorieë, om die subjektivisme te oorkom.
- *Formgeschichte* se *sirkelredenasie* kan beslis gekritiseer word. Vorster (1982:100) beskryf die sirkelredenasie soos volg: “Uit die vorm of inhoud word 'n situasie afgelei of die *Sitz im Leben* gerekonstrueer, terwyl mens andersyds vanuit die *Sitz im Leben* die vorm en inhoud van 'n perikoop verklaar.”

Ten slotte kan gestel word dat die historiese kritiek nie die geheel of vorm van die evangelies ernstig geneem het nie. Verder het dit die sosio-historiese konteks negatief gewaardeer (kyk afdeling 2.1.9). Die literêre teorie aanvaar dat verskeie bronne en tradisie oorlewering deur Matteus in 'n nuwe raamwerk geplaas is. Die navorsing ondersoek nou die struktuur en argumente van die evangelie as geheel. Die verband tussen die literêre kritiek en die agtergrond van die teks kan soos volg verduidelik word:

Literary criticism confirms that interpretation is a delicate balancing act: the author's intention, the text itself, and the expectations of recipients are equally important. Matthew shaped his gospel in order to elicit particular responses from his readers and listeners, responses which were strongly influenced by the social and historical context which author and recipients shared. The more we know about that context, the more keenly we shall appreciate the evangelist's achievement and the expectations of the first recipients (Stanton 1992:109).

Die literêre kritiek neem die vorm van die evangelies as geheel ernstig. Alhoewel die historiese ondersoek na die wêreld van die teks aandag geniet het, is die historiese

agtergrond of kontekstualiteit van mindere belang geag. Die literêre kritiek moet aangevul word deur sosiaal-wetenskaplike modelle, wat die sosio-historiese data in `n omvattende verwysingsraamwerk sistematiseer. Die literêre kritiek neem die genre of vorm van die evangelies in ag, alhoewel nie genoegsaam nie. Narratologie het `n nuwe dimensie na vore gebring op die ruimtelike aspek of topologie van die evangelies. Dit toon die betekenismoontlikhede van die verskillende ruimtelike relasies in die evangelies aan. Die agtergrondstudie van die Nuwe Testament kry wel aandag met die sosio-historiese ondersoek na die wêreld van die teks. Vorster (1988) toon oortuigend aan dat `n verskuiwing plaasgevind het in die rigting van navorsing op die sosiale dimensies van die Nuwe Testament.

Die sosiaal-wetenskaplike benadering poog spesifiek om die Bybelse tekste binne hulle sosiale en kulturele kontekste te interpreteer. Die benadering gebruik modelle en teorieë om die data van sosiale en kulturele kontekste en sisteme te sistematiseer om `n totale verwysingsraamwerk te vorm van waaruit die Bybelse tekste verstaan kan word. Dit gaan dus om die omvattende kontekstualisering van die tekste.

Stanton (1992:104) verstaan die doel van sosiologiese kennis verkeerd as gestel word dat: "... sociological observations must not be allowed to fill in gaps in our knowledge. But as we have seen, they do provide some interesting fresh questions and stimulus for further rigorous historical study." Die gevolgtrekking van die oorsig in afdeling 2.3.8-2.3.8.2.3 is dat die modelle wat op abstraksie vlakke een en drie funksioneer, toegepas op Matteus, weinig of geen aandag ontvang het nie. Die sosiaal-wetenskaplike navorsing het reeds baie aandag gegee aan die plek en funksie van die individu binne die sosiale sisteem, maar weinig aan die *topologie of geografiese ruimte (setting)* in Matteus, waarbinne die persone optree. Die gevolgtrekking kan dus gemaak word dat die sosiaal-wetenskaplike benadering baie min aandag gegee het aan die toepassing van die model van die pre-industriële stad binne die gevorderde agrariese samelewing van die eerste-eeuse Mediterreense wêreld. *Die onderhawige navorsing sal poog om die leemte te vul in hoofstuk 6, waar die topologie en geografie van die Matteus-evangelie as geheel, na aanleiding van die sosiaal-wetenskaplike modelle van die pre-industriële stad binne die gevorderde agrariese samelewing van die eerste-eeuse Mediterreense wêreld, ondersoek sal word.*

Endnotas

---

¹ Van Aarde (1982:16, 17) stel die saak soos volg:

Herman Gunkel het met sy ondersoek na die beïnvloeding van die mondelinge oorlewering op die skriftelike vergestaltung van Ou-Testamentiese tekste, nuwe perspektiewe geopen, ook wat die evangelienavorsing betref. Hy het onder andere aangedui dat konvensie in `n baie groot mate die voorkoms en bewoording van die verskillende literêre “Formen” (*Gattungen*) bepaal. Die eerste *formgeschichtliche* ondersoeke na die evangelies is eers na die einde van die Eerste Wêreldoorlog geloods. Die grondleggers in die verband was K L Schmidt (1918), M Dibelius (1919) en R Bultmann (1921). Latere *formgeschichtliche* arbeid het tot baie onlangs in wese beperk gebly tot kommentaar op en variasies van die indelings van hierdie drie geleerdes.

² Engelbrecht (1985:5-7) toon die gevare van sirkelredenasie volledig aan by die *redaktionsgeschichtliche* ondersoek op Matteus.

³ Kyk Van Aarde (1982:17-19) vir `n breedvoeriger oorsig in verband met die navorsing van *Formgeschichte*.

⁴ Gütgemanns (1971:69) is van oortuiging dat *Redaktionsgeschichte* in diskontinuiteit met *Traditionsgeschichte* is. *Formgeschichte* is gegrond op teksteoretiese premises. *Redaktionsgeschichte* fokus op die geheel van die vorm van die evangelie en is dus sinkronies van aard, terwyl *Traditionsgeschichte* en *Formgeschichte* diakronies van aard is. Marxsen (1959), Rohde (1966), Stein (1969) en Perrin (1970) ondersteun die standpunt dat *Redaktionsgeschichte* in kontinuïteit is met *Traditionsgeschichte* en *Formgeschichte* (kyk Van Aarde 1994:6).

⁵ Van Aarde (1994:13-26) gee `n opsomming en bespreking van die *redaktionsgeschichtliche* navorsing op Matteus (kyk Harrington 1975). Die navorsing kan soos volg saamgevat word:

- Geleerdes konkludeer al meer dat Matteus ernstige probleme in die gemeente moes hanteer.
- `n Sensitiwiteit by geleerdes ten opsigte van die literêre en teologiese verwysings na verskeie groepe en individue deur die evangelis – soos onder andere die Joodse leiers, die dissipels, die Joodse skare en Johannes die Doper.

- *Redaktionsgeschichtliche* Matteus-navorsing poog `n omvattende beskrywing van Matteus se Christologie te gee.
- Geleerdes beskou die Ou-Testamentiese vervullingsitate as deel van Matteus se redaksionele (teologiese) werk, terwyl hulle besef dat die gebruik van die Ou Testament in die Matteus-evangelie nie eenvoudig is nie.
- Konsensus bestaan dat die vyfvoudige struktuur van Matteus onvoldoende is vir die verklaring van die komplekse struktuur van die evangelie. Verskeie strukturele beginsels moet oorweeg word (kyk afdeling 6.2; McKnight 1992).
- Die tweebronneteorie word algemeen aanvaar, maar geleerdes besef dat dit nie die enigste oplossing vir die sinoptiese probleem is nie.

⁶ Kyk Van Aarde (1982:15; 1994:2) in verband met die navorsing oor die tweebronneteorie.

⁷ Vergelyk vir verdere verwysings Tagawa (1970), Keck (1974), Burnett (1983) en Vledder (1994).

⁸ Van Aarde (1986:10-13) verduidelik die *transparantbeginsel* soos volg: `n Narratiewe funksioneer as `n geslote-vertelde wêreld. Narratiewe eksegeese probeer nie in die eerste plek om deur te dring na die werklike wêreld van die historiese skrywer, die historiese lesers en hulle omstandighede nie. Bogenoemde beteken nie dat narratiewe eksegeese a-historiese teksinterpretasie is nie. Die poëtik van `n vertelling laat egter nie `n ondersoeker toe om deur die teks, soos deur `n venster, na die werklike wêreld te kyk nie.

`n Vertelling is eerder soos `n speël wat die werklikheid *binne-tekstueel* weerspieël. Dit is ook nie die primêre doelstelling van eksegeese, binne die leefruimte van die kerk, om historiografies van aard te wees nie. ... Dit beteken nou nie dat historiese kwessies totaal vir die eksegeese irrelevant is nie. Dit is juis die voortbestaan en funksionering van `n teks in sy *buite-tekstuele werklikheid*, histories en teenswoordig, wat die hermeneutiese onderneming moontlik maak (Van Aarde 1986:10).

Die transparantbeginsel kan ook aangetoon word binne die dubbele vertellyn in die Matteus-evangelie:

In die oorlewering, omvorming en herinterpretasie van vroeëre tradisies (mondeling en skriftelik) is die Jesus-periode na die vroeë kerk-periode

getransporeer sodat twee historiese wêrelde tegelykertyd in die evangelie opgeneem is. `n Evangelie vertel dus van mense en dinge vanuit (`n) vroeëre periode(s) terwyl die latere periode waarin die vertelling finaal ontstaan en gekommunikeer het, in die vertelde wêreld deursigtig is. `n Evangelie as die literêre produk van `n redaktor-verteller refereer dus tegelykertyd na twee werklike wêrelde. ...In die evangelies is die wêreld van Jesus meesal die deursigtigste. Tog is die wêreld van die vroeë kerk op sekere plekke in die evangelies deursigtiger. Nooit manifesteer die een wêreld heeltemal geïsoleerd van die ander nie. Die wêreld van die vroeë kerk en die wêreld van Jesus is met ander woorde in `n dialektiese sin tegelyk in die evangelies as vertellings opgeneem. Hierdie twee wêrelde is ooreenkomstig die evangelies se ideologiese/teologiese perspektief aangebied. Die evangelies weerspieël dus die werklike wêreld en is nie `n venster wat regstreeks uitkyk op die werklike wêreld nie (Van Aarde 1986:11, 12).

Verder is die transparantbeginsel duidelik sigbaar in die sendingmotief van die Matteus-evangelie:

Die idêe van `n transparant waarmee ons `n voorstelling gee van Matteus se ideologiese perspektief, naamlik dat hy die sending van die aardse Jesus as Emmanuel transponeer na die dissipelsending tydens die na-pase periode word onderbou wanneer daar gelet word op die gebruik van die term *laos* in die Matteus-evangelie. Die evangelis gebruik die terme *laos* en *ochloi* as sinonieme, terwyl die term *laos* betrekking het op die objek van die Jesus-en dissipelsending tydens sowel die voor-pase as die na-pase periodes (Van Aarde 1982:92; 1994:84; vgl verder Engelbrecht 1985).

⁹ Vergelyk die oordeelkundige toepassing van die transparantbeginsel deur Van Aarde (1984) ten opsigte van die sendingmotief en Engelbrecht (1985:59-61) ten opsigte van die skare se karaktertekening.

¹⁰ Literêre kritici is onder andere Sibinga (1972), Sabourin (1973), Gaechter (1966), Barr (1976), Riesner (1978), Kretzer (1980), Clark & De Waard (1982) (kyk Van Aarde 1994:26).

¹¹ Vergelyk Donaldson (1985) en Engelbrecht (1985) se *redaktionsgeschichtliche* navorsing op Matteus.

¹² Vergelyk verder Moore (1986) en Thompson (1986).

¹³ Die oorsig van die navorsingsresultate van *Redaktionsgeschichte* in afdeling 2.1.8.1 toon aan dat onvoldoende aandag gegee is aan die topografie of ruimte-aspek in die ondersoek van die evangelie (kyk ook endnota 4 hierbo).

¹⁴ Van Eck (1995:91-96) gee `n volledige beskrywing van die teks se referensie na die eksterne sosio-historiese situasie (kyk ook afdeling 2.1.8.1.3)

¹⁵ Montague (1979:5; vgl Van Aarde 1994:32) beskryf die oorgangsfase of toenemende diskontinuiteit van die ou paradigma soos volg: “Revolution in science occurs when scientists find the old paradigm increasingly inadequate to cope with anomalies and some become converted to a new paradigm, though theses under the old continue to proliferate.”

¹⁶ Van Aarde (1994:30) gee die volgende definisie van `n narratief:

“Narrative” is a discourse in which language is organized in terms of *characters* who move in a particular structure of *time* and *space*, and bring about a chronological sequence of episodes which have a causal relationship to one another (*plot*). In effect, a narrative has its own closed narrated world: A *message* (“ideological” narrator’s perspective/s) that a writer communicates through a *narrator* to a *reader*. The message is communicated by the narrator supplying the (idealized/implied) reader with norms for the evaluation. That is, the reader is “manipulated” by means of the narrative techniques the narrator uses to constitute the plot – the means by which the narrator relates, in chronological causality, episodes in which characters within a particular structure of time and space move.

¹⁷ Kingsbury (1979, 1984, 1985, 1987, 1988b; vgl Hill 1984; Stock 1987) fokus in die meeste van sy werke op karakterisering.

¹⁸ Van Staden (1991:26-67) gee `n uitvoerige bespreking van die verskillende benaderings binne die sosiaal-wetenskaplike benadering en poog daardeur om die terminologiese onduidelikheid uit die weg te ruim. Osiek (1992:88-95) gee `n oorsig oor die probleme en uitdagings wat die sosiaal-wetenskaplike benadering aan die navorser stel. Die artikel gee `n

---

waardevolle lys van opdaterings en oorsigtelke artikels as verwysingsmateriaal: Best (1983), Scroggs (1979-80), Harrington (1980), Herzog (1983), Hollenbach (1983), Tidball (1984), Aguire (1985), Osiek (1984, 1992), Kee (1980, 1989), Holmberg (1980, 1990), Horsley (1989), Alvarez-Verdes (1989), Van Staden & Van Aarde (1991).

Osiek (1992) onderskei verder verskillende benadering in die sosiale wetenskap, naamlik:

- Beskrywing van sosiale feite of realia.
- Sosiale geskiedenis.
- Sosiale organisasie van die vroeë Christendom.
- Skepping van die sosiale wêreld as `n omvattende betekeniswêreld, insluitende die gebruik van sosiaal-wetenskaplike modelle (vgl Smith 1975).

¹⁹ Van Eck (1995:92-94) gee `n volledige bespreking van die mikrososiale vlak en makrososiale vlak binne die teks, sowel as van Elliott (1989) se seining oor die situasie en strategie van die teks.

²⁰ `n Ongenuanseerde gebruik van die begrip *model* lei tot groot verwarring (kyk Elliott 1986:3). Model, net soos tipe, analogie, metafoor, paradigma en simbool, wys almal na ooreenkomste onder die eienskappe van `n saak met die doel om duidelikheid te kry deur middel van vergelyking, dit wil sê die onbekende word verklaar in terme van die bekende. Uit verskillende oogpunte kan definisies van `n model vir ons `n idee gee wat `n model is. "A model is a symbolic representation of selected aspects of the behaviour of a complex system for particular purposes" (Barbour 1974:6). Malina (1983:231) gee `n meer omvattende definisie, naamlik: "a model is an abstract, simplified representation of some real world object, event, or interaction constructed for the purpose of understanding, control, or prediction." Elliott (1986:4) verwys na Carney (1975:7) wanneer gestel word dat modelle is: "*selective* representations which focus attention on *major* components of interest and their *priority* of importance." `n Model is nie `n replika nie, omdat dit hoogs selektief is. Dit stel die navorser in staat om `n komplekse samestelling van gebeure of data te hanteer, deur slegs op een spesifieke aspek of vlak te fokus. As gevolg van seleksie is `n model:

...only (be) an approximation to reality. As it is so highly organized, it may well need adjustment before it will fit any one particular case. As a result, a model keeps being modified by the very insights which it generates. Thus a model cannot be true or false, as a replica can. Instead, a model is useful, stimulating and/or appropriate - or the reverse (Carney 1975:9).

“A model is *consciously structured* and *systematically arranged* in order to serve as a *speculative instrument* for the purpose of organizing, profiling, and interpreting a complex welter of detail” (Elliott 1986:5). Carney (1975:7) gee die volgende omvattende definisie van `n model:

A model is an outline framework, in general terms, of the characteristics of a class of things or phenomena. This framework sets out the major components involved and indicates their priority of importance. It provides guidelines on how these components relate to one another. It states the range within which each component or relationship may vary. A model is something less than a theory and something more than an analogy.

Carney (1975:5) merk tereg op: “the hard fact is that we do not have the choice of whether we will use models or not. Our choice, rather, lies in deciding whether to use them *consciously or unconsciously*” (my kursivering - GV). Wanneer ons modelle onbewustelik gebruik, dan beheer hulle ons, in plaas van dat ons hulle beheer. Ons gebruik `n model se konsepte, argumente, vooronderstellings en teorieë as konseptuele gereedskap, omdat ons op sodanige wyse gesosialiseer is. Die verwysingsraamwerk is deel van ons holistiese denksistiem. Ons kan ons nie daarvan losmaak nie.

Wat is die voordele en doel van modelle? Wat noodsaaklik is, is nie die leer van nuwe feite nie, maar die manier om feite te leer (en af te leer). Carney (1975:xiii) stel die saak soos volg: “(Models are)...ways of processing masses of information, ways of coping with the obsolescence of your techniques of reasoning, and ways of making overall and related sense out of the data sundred by the disciplines. Models comprise one such way, and an important one at that.” Die belangrikste doel van `n model is om `n komplekse stel data te analiseer in `n spesifieke saamgestelde patroon. Die model moet sistematies saamgestel word om die data sistematies te organiseer. `n Model is dus `n kognitiewe kaart wat die stimuli wat deur die kognitiewe filter deurgelaat is, sistematies orden. Die feit dat die model bewustelik gestruktureer is, stel ons in staat om daarop voort te bou of om dit te herstruktureer (Carney 1975:8). `n Model is dus `n verwysingsraamwerk wat bewustelik gebruik word om komplekse data te hanteer. Dit gee `n sinoptiese oorsig van die algemene verhoudings, wat voorheen vaag of afwesig was, maar nou in die lig van die model nuwe relief verkry. Modelle stel navorsers in staat om hulleself los te maak van die vooronderstellings wat hulle onbewustelik vasgevang het. Die gebruik van modelle stel die ondersoeker in staat om van denkwyses te verander. “You can move from linear thinking to multilinear or non-linear modes of thought - pattern - matching and so on. The mental ability conferred by models is one reason they are so

important” (Carney 1975:xiii). Modelle bring waardes in die onderwerp en die navorser duidelik in die openbaar. Carney (1975: xiv) stel dat: “the methods have been found of using the mind so as to increase the reality content of thinking on social phenomena. Prudence suggests that you should acquaint yourself with these methods, if you are doing such thinking. At the fore front among these methods you will find models.” `n Model maak navorsers bewus van die beperkings en slaggate in hulle kennis waarvan hulle onbewus was. Modelle maak sistematiese denke moontlik, wat vroeër nie moontlik was nie. Dit bring onbewuste vlakke van denke na die bewuste denkvlakke. Dit verbeter ook ons bewuste beheer oor die manier hoe ons data hanteer.

Van die belangrikste voordele van `n model beskryf Carney (1975:9) soos volg:

Another virtue of models is that they can take us beyond the limited viewpoint resulting from close study of a single case. Also, models provide a source from which new views of a long familiar reality can be drawn. Moreover, as will be seen, models also enable us to handle data at a succession of different levels, to cope with complexity, and to analyze such complexity in ways other than that of linear deduction. Models, thus give us speculative fertility and increased analytical capacity.

Die volgende nadele van modelle kan aangetoon word:

a. Giet data in rigiede patroon

`n Model is soos oogklappe: `n Saak word net vanuit `n spesifieke perspektief benader en laat nie ander perspektiewe binne die spesifieke verwysingsraamwerk toe nie. Die wetenskaplike gee ook net selektief aandag aan data. Die fokus is net op een aspek, ten koste van ander aspekte. Die voordele van modelle ten spyte van bogenoemde gebreke is:

- dit dwing ons om metodologies te kyk en te dink; en
- maak ons bewus van ons perspektief op `n saak vanuit `n spesifieke vertrekpunt.

`n Model maak die navorsers meer bewus van die tekortkomings van hulle eie perspektief.

b. Strategiese keusefout (*mischoice*)

`n Model is `n spekulatiewe instrument. Die data self sal bepaal of dit `n goeie model is of nie. As die data inpas, is dit `n goeie model. Andersins slaag die model nie. Modelle is die produk van baie kritiek en verfyning. Soveel as moontlik modelle behoort gelyktydig gebruik te word op verskillende vlakke. Die modelle wat die loutering van kritiek deurstaan het, moet

gebruik word.

c. Geldigheidsdilemma

Die dilemma is van toepassing op die interpretasie van die resultate. `n Model fokus net op `n spesifieke aspek van `n saak of situasie. Die opeenvolgende gebruik van modelle lei dus nie noodwendig tot kummulatiewe resultate nie. As verskillende resultate gevolg word deur die gebruik van verskillende modelle, moet die geldigheid van afleidings geverifieer word. Hipoteses moet omgeskakel word na denkeksperimente en resultate moet getoets word.

d. Modelle en fiksering

`n Tipiese patologie van modelbouers kan beskryf word as *die teologie van modelle* of die *drunkards search*.

- Die *teologie van modelle* beteken dat `n wetenskaplike so verlief raak op `n spesifieke model, dat hy dit *in and out of season* gebruik. Dit word dan `n gefikseerde idee in plaas van `n model. As navorsers nie vrylik tussen modelle kan kies nie, is hulle nie meer in beheer van die modelle nie.
- Die *drunkards search* beskryf Carney (1975:37) soos volg: “Imagine a drunken man who loses his wallet in a dark alleyway but goes into the street to look for it because he can see better under the street lights. Such is the ‘drunkerds search’, where models are concerned. It involves simplifying the data to that it is easier to apply one’s model, or so that one can use a more elegant model.”

Die beste model is die een wat die mees verduidelikende resultate oplewer vir spesifieke data van `n spesifieke probleem. Modelle is so goed soos hulle resultate. Die gebruik van modelle vra `n sekere prys of opoffering. Die algemene uitdrukking is “the price of using models is eternal vigilance”. Modelle moet versigtig en self-krities toegepas word. Dit moet voortdurend verfyn en opgedateer word vir gebruik. Sodanige buigbaarheid is teken van vitaliteit en nie `n rede vir verwerping nie. Die vooruitgang word getoets deur die probleme wat opgelos word. Ten spyte van die onvolmaaktheid en vele kritiek ten opsigte van modelle, is dit nog die beste tegniek om te gebruik (Carney 1975:38). Die vraag wat gevra moet word, is nie “Wat is die prys of koste van modelle” nie, maar “Wat is die voordele van die gebruik van modelle?”

²¹ Wat model-tipes betref: Die kruis-kulturele model is een van `n verskeidenheid model tipes wat in die navorsingsproses gebruik word (kyk Van Staden 1994:162 vir `n skematiese

voorstelling van die verskillende model-tipes; kyk ook Carney 1975:10).

Die kruis-kulturele model kan die maklikste beskryf word, deur te beskryf wat dit doen. Feite het slegs betekenis binne 'n verwysingsraamwerk - die wetenskaplike se vooronderstellings. Die vooronderstellings rig die insameling van die data en bepaal ons interpretasie van wat ons vind. Voordat ons kan begin, moet vasgestel word wat "ekonomie" vir die antieke mens beteken het. Die vraag is: hoe kan 'n stel kriteria vasgestel word, waarteen hierdie verwysingsraamwerk gemeet kan word? Die kruis-kulturele model verskaf die kriteria en word soos volg opgestel:

- Kulturele areas word dienooreenkomstig vasgestel, soos deur historiese bewyse gedikteer.
- Daar is 'n eenvormige, metodiese en detail vergelyking van die ekonomiese elemente wat in die kultuurareas voorkom.
- Die sekondêre literatuur - moderne wetenskaplike interpretasie van die verskillende ekonomieë, en die waarneming van die funksionering van die ekonomie in die algemeen - word in oënskou geneem en ondersoek.

Die resultate van die model sal die verskillende houdings ten opsigte van die ekonomie aantoon. Die model toon aan waarna ons moet soek in die data. Ons ken nou die verskillende variasies wat ons kan vind en ons het 'n idee wat dit vir hulle tydgenote sou beteken het. Die model sal vinnig die anakronisme van die wetenskaplike aantoon. Die voordele van die kruis-kulturele model is dat dit 'n mate van *kultuurskok* veroorsaak en dat *konseptuele verruiming* plaasvind. Carney (1975:17) stel die voordele soos volg: "The scope of concepts - long unthinkingly accepted through familiarity - enlarges, as new aspects, strange facets and hidden depths become evident. For each specialist subculture typically develops its own deepened insights." Die spoed van die verdubbeling van inligting en konseptuele data maak ons bewus van die tydelikheid van kennis. Dit maak ons bewus van die tydelikheid van ons huidige verwysingsraamwerk. Modelle stel ons in staat om nuwe verwysingsraamwerke te vorm. Carney (1975:17) stel dat die gebruik van modelle die volgende vir ons moontlik maak:

By the shrewd use of models, a non-specialist can keep up, at a general level, with various levels of the state of knowledge in those fields which are important for his thought world. He can cut down on the intellectual time lag caused by the speeded up output of knowledge. He can enlarge his understanding of the concepts which he has, and identify and add new key concepts. Thus sophistication in the use of models will be a necessary adjunct in sustained

superior performance in any field of intellectual endeavour in the future.

²² Die volgende artikels en publikasies verskyn in Elliott (1993) se literatuurverwysings: Pilch (1986, 1989), Von Tilborg (1986), White L J (1986), Malina & Neyrey (1988), Balch (1991), Saldarini (1991), Stark (1991), White L M (1991), Duling (1992) en Elliott (1992). Latere sosiaal-wetenskaplike publikasies op Matteus is Vledder (1994) se proefskrif en Neyrey (1998).